

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
ĀZIJAS STUDIJU NODAĻA

"Islāms mūsdienu Ķīnā: etniski politisks raksturojums"

BAKALaura DARBS

Autors: Artūrs Kalbanovs

Stud.apl. nr. ak18229

Darba vadītājs: Prof. Leons Taivāns

Rīga

2022

Saturs

Ievads	3
1.1 Islāma ienākšana Ķīnā	5
1.2. 20. gadsimts, Ķīnas Republika	9
1.3 Ķīnas Tautas Republika	10
2. Etnosi, kas praktizē islāmu, to raksturojums.	12
2.1. Hui	12
2.2. Uiguri	15
2.3. Kazahi	19
2.4. Kirgīzi	22
2.5. Uzbeki	24
2.6. Tatāri	26
2.7. Tadžiki	27
2.8. Dunsjan	29
2.9. Sala	31
2.10. Baoņ	33
3. Attieksme prēt musulmaņiem un viņu tiesības Ķīnas kultūras un politiskajā vidē	36
3.1. Reliģijas un Islāma likumdošanas un institucionālie noteikumi ĶTR	38
Secinājumi	42
Literatūras saraksts	43
Kopsavilkums	47
Summary in English	48

Ievads

Bakalaura darba tēma ir "Islāms mūsdienu Ķīnā: etniski politisks raksturojums". Islāms ir viens no galvenajiem ticību veidiem Ķīnā, kā arī kristietība, reliģiskais daoisms, budisms un tautas ticība. Islāms Ķīnā tiek praktizēts aptuveni 1400 gadus. Musulmaņi Ķīnā ir mazākums, un tie veido aptuveni 2% no kopējā iedzīvotāju skaita¹. Musulmaņi pārsvarā dzīvo Ķīnas rietumu daļā. Lielākā etnisko ķīniešu musulmaņu grupa ir hui, bet lielākā musulmaņu koncentrācija, kas nepieder pie ķīniešu etnosa, dzīvo Siņdzjanas uiguru autonomajā rajonā², kur ir, ievērojams uiguru iedzīvotāju skaits. Mazākas, bet ievērojamas populācijas dzīvo Ninsja-hui (tautas) autonomajā rajonā, Gaņsu provincē un Cjinhai provincē. No 55 Ķīnas oficiāli atzītajām etniskām minoritātēm desmit ir sunnītu musulmaņi.³

Musulmaņu skaits Ķīnā uz 1990. gada tautas skaitīšanas brīdi bija 17,6 miljoni⁴. Turpmākajās tautas skaitīšanās jautājumā par reliģiju nebija. Ķīnas Tautas Republika ir sekulāra valsts, kā noteikts ĶTR konstitūcijā⁵. Turklāt kultūras revolūcijas laikā Ķīnā reliģija tika aizliegta, tādēļ atliek vadīties no privātiem pētījumiem un Ķīnas ministriju oficiālajiem dokumentiem, lai netiešā veidā noskaidrotu musulmaņu situāciju mūsdienu Ķīnā.

Bakalaura **darba mērķis** ir izpētīt pašreizējo islāma stāvokli, noteikt un prognozēt paredzamo islāma attīstību Ķīnā, sagaidāmos izaicinājumus un vēsturiskās norises.

Mērķa sasniegšanai izvirzītie darba uzdevumi:

1. Iepazīties ar Ķīnas izplatītākajām etniskajām grupām, kas praktizē islāmu.
2. Izpētīt musulmaņu paražas un tradīcijas, reliģiski etniskās piederības līdzības un atšķirības.
3. Noskaidrot musulmaņu tiesības un ierobežojumus, saistītus ar reliģiju, saskaņā ar ĶTR likumdošanu.
4. Noteikt un prognozēt paredzamo islāma attīstību Ķīnā, sagaidāmos izaicinājumus un vēsturiskās norises.

¹ Gladney Dru C. Religion in China 188. lpp.

² Pēc administratīvā dalījuma ĶTR ir 5 autonomie rajoni

³ Prof. Zhang Haiyang and Prof. Paul Richardson Encyclopedia of the Peoples of China. 1.-256. lpp.

⁴ Zhonghua renmin gongheguo guojia tongji ju 中华人民共和国国家统计局. Di si ci quanguo renkou pucha gongbao (di 3 hao)第四次全国人口普查公报 (第3号)

http://www.stats.gov.cn/tjsj/tjgb/rkpcgb/qgrkpcgb/200204/t20020404_30322.html [skatīts 27.12.2021]

⁵ 中华人民共和国 (Zhonghua renmin gongheguo) - 中华人民共和国宪法 (Zhonghua renmin gongheguo xianfa), 1954.

http://www.gov.cn/guoqing/2018-03/22/content_5276318.htm [skatīts 25.12.2021]

Bakalaura darbs sastāv no 3 daļām un 14 nodaļām. Darba 1. daļā apskatīta islāma vēsture, attiecības ar citām Ķīnas reliģijām un politisko varu. Tiek aprakstīta islāma vēsture, iekļaujot svarīgākās attiecības ar citām Ķīnas reliģijām, piemēram, ar budismu, izpētītas attiecības ar politisko varu (monarhija un komunisms). Šajā daļā ietverti arī dažādi valsts lēmumi, kas saistīti ar reliģiju.

Darba 2. daļa veltīta etnosiem, kuri praktizē islāmu. Tiek aprakstīts mūsdienu stāvoklis, ģeogrāfiskā atrašanās vieta, iedzīvotāju skaits un vispārējais dzīves veids, dots ieskats par 10 musulmaņu etnosiem, svarīgākajām paražām un tradīcijām.

Darba 3. daļa veltīta musulmaņu tiesībām. Tiek pētīts, kā tās tiek ierakstītas Ķīnas Tautas Republikas konstitūcijā un likumdošanā.

Izvirzītā mērķa sasniegšanai tiks izmantoti zinātniski pētījumi par islāmu.

Darbā izmantotie ķīniešu vārdi un termini rakstīti latviešu valodas transkripcijā. Izmantota Pētera Pildegoviča sastādītā transkripcijas tabula. Zemsvītras piezīmēs dots ķīnizīmju vienkāršotais pieraksts ar piņjin transkripciju.

1. Islāma vēsture; attiecības ar citām Ķīnas reliģijām un politisko varu

Ķīna ir pasaules lielvalsts, kurā dzīvo 56 tautības, 55 no kurām ir oficiāli atzītas minoritāšu etniskās grupas.⁶ Ķīnā var novērot tradīciju un reliģiju daudzveidību. Ne visi pieder pie vienas reliģiskas grupas. Milzīgais iedzīvotāju skaits liecina ne tikai par multinacionālismu un par tradīciju atšķirību, bet arī par šo tautību atšķirīgo ticību. Ķīnā ir daudz dažādu reliģiju. Pastāv visas trīs pasaules reliģijas - kristietība, islāms un budisms, bez šīm trim Ķīnā joprojām ir tradicionālās reliģiskās mācības - daoisms un konfūcisms. Tajā pašā laikā Ķīnā dažas nacionālās minoritātes saglabā tautas ticību, dabas spēku pielūgsmi, piemēram, šamanismu.⁷

Mūsdienās budisms tiek praktizēts Tibetas autonomajā rajonā un Iekšējās Mongolijas autonomajā rajonā, kā arī dažās citās Ķīnas daļās. Daoisms un konfūcisms ir galvenokārt izplatīti Centrālās un Austrumķīnas lauku apvidos. Islāms arī ir plaši izplatīts Ķīnā, it īpaši Siņdzjanas uiguru autonomajā rajonā, Ninsja-hui (tautas) autonomajā rajonā, kā arī dažos Gaņsu un Cjinhai provinču apgabalos. Kristietība visvairāk atrodama piekrastes provincēs. Lielākās daļas dauru, orohonu un evenku reliģija ir šamanisms. Šīs tautības ir sastopamas Ķīnas dienvidu daļā: Juņnaņ provincē un Guansji-džuanu (tautas) autonomajā rajonā.

1.1 Islāma ienākšana Ķīnā

Kamēr Ķīnas vara gadsimtiem ilgi ir atzinusi budismu par tradicionālu ķīniešu reliģiju, bet kristietību par naidīgu Rietumu reliģiju, islāms, ko pārstāv musulmaņu etniskās grupas, tika uzskatīts par etnisko minoritāšu reliģiju. Islāms Ķīnā ienāca 7. gadsimtā. Islāms Ķīnā ienāca Tan dinastijas 唐朝 (618.–907.) laikmeta sākumā no ziemeļrietumiem caur Sjiņdzjan un pa jūru no dienvidaustrumiem. Musulmaņi Ķīnā tolaik galvenokārt bija arābi un persieši. Tan dinastijas laikmetā Ķīna uzturēja attiecības gan ar Centrālāziju, gan ar Arābu Emirātiem.⁸ Pamazām islāms sāka iekļūt Ķīnā no ziemeļrietumiem ar Centrālāzijas tirgotājiem, kas ieradās pa Lielo Zīda ceļu⁹ 丝绸之路.¹⁰

Saskaņā ar ķīniešu avotiem, pirmais musulmanis bija kāds Kasims¹¹, kurš ieradās 631. gadā Guandžou, kas atrodas Guandun provincē. Kā vēsta cita leģenda, islāmu uz Ķīnu atveda pravieša Muhameda tēvocis Sāds Ibn Abu Vakass, kas bijis Pravieša Muhameda pavadonis,

⁶ Armijo, Jacqueline Asian Islam in the 21st Century. 197. lpp.

⁷ Zhang Haiyang and Prof. Paul Richardson Encyclopedia of the Peoples of China. 1.-256. lpp.

⁸ Mi Shoujiang, You Jia, Min Chang Islam in China. 25. lpp.

⁹ Lielais zīda ceļš bija seno laiku un viduslaiku tirdzniecības ceļš no Senās Ķīnas uz Centrālāziju, tālāk uz Tuvajiem Austrumiem un Vidusjūras baseina valstīm.

¹⁰ Zaharjins, Aleksandrs B. Islāms Ķīnā. Reliģija un vara. 39. lpp.

¹¹ Mitoloģiskais tēls Kasims, visticamāk, neeksistēja.

viens no pirmajiem, kas 17 gadu vecumā pievērsies islāmam un vēlāk bijis pazīstams kā valstsvīrs un militārais vadītājs. 627. gadā viņš ieradās Kantonā¹², lai arābu tirgotāju vidū sludinātu islāmu.¹³

Senākās musulmaņu kopienas Ķīnā cēlušās no arābu, persiešu, Centrālāzijas un mongoļu musulmaņu tirgotājiem, kaujiniekiem un amatpersonām, kas vispirms apmetās gar Ķīnas dienvidaustrumu piekrasti no septītā līdz desmitajam gadsimtam. Tā kā agrīno musulmaņu galvenā interese bija tirdzniecība, nevis prozelītisms, islāms ļoti lēni izplatījās caur jauktajām ģimenēm un daļēju reliģiskās tradīcijas mantošanu nākamajās paaudzēs. Tikai ar Čingishana¹⁴ atnākšanu un mongoļu Juaņ dinastijas 元朝 (1279.–1368.) nodibināšanu islāms plaši izplatījās Ķīnā. Ķīnas ziemeļos apmetās lielākas musulmaņu migrantu grupas, kas ieradās no Centrālāzijas. Pamazām musulmaņi apprecējās ar vietējiem Ķīnas iedzīvotājiem un audzināja savus bērnus kā musulmaņus, praktizējot islāmu, dzīvojot neatkarīgās mazās kopienās, kas grupējās ap centrālo mošeju. Šīm kopienām bija raksturīgi salīdzinoši izolēti, neatkarīgi islāma ciemati un pilsētu anklāvi, kurus saistīja tirdzniecības ceļi.¹⁵

Sākot ar Juaņ dinastiju, visi musulmaņi Ķīnā kļuva pazīstami kā hui¹⁶. Šis vārds tika attiecināts uz uiguriem, arābiem, uzbekiem, tatāriem. 20. gadsimta vidū vārdā "hui" oficiāli sāka saukt tikai tos musulmaņus, kas bija asimilēti ķīniešu vidē un runāja ķīniešu valodā, kā arī viņu pēcnācējus no jauktām laulībām, tāpēc tautā islāmu tradicionāli sauc par *hui-dzjao* 回教 (hui mācība)¹⁷, Musulmaņi paši dod priekšroku terminam *cjiņdžen-dzjao* 清真教 (tīri patiesa mācība).¹⁸ Juaņ dinastijas laikā musulmaņu stāvoklis, kuri ieņēma valsts amatus un saņēma nodokļu atvieglojumus, stāvoklis bija ļoti augsts - otrajā vietā aiz valdošās mongoļu elites un augstāks par pārējo Ķīnas amatpersonu stāvokli.¹⁹

¹² Guandžou agrāk bija cits nosaukums, Kanton. Tā ir vārda izruna kantoniešu dialektā, kas rakstīta saskaņā ar agrākajiem latinizācijas noteikumiem

¹³ **Broomhall, Marshall**, Islam in China: a Neglected Problem. 124.-125. lpp.

¹⁴ Pēcnāves vārds Tai-dzu; dzimis Temūdžins, dzimis ap 1155. vai 1162. gadu, miris 1227. gada 15. augustā; bija mongoļu karavadonis, valdnieks, pirmais Mongoļu impērijas imperators.

¹⁵ **Gladney Dru C.** Religion in China. 189.-190. lpp.

¹⁶ Hui ir Ķīnā dzīvojoša islāmticīga cilvēku grupa. Ķīnas Tautas Republikas valdība šo grupu klasificē kā tautību, lai gan vēsturiski nosaukums attiecas uz islāmticīgiem Ķīnas iedzīvotājiem un musulmaņiem ārpus valsts robežām. Hui runā galvenokārt ķīniešu valodā un pieder pie sunnītu islāma novirziena.

¹⁷ **Lipman, Jonathan** Familiar Strangers: A History of Muslims in Northwest China. 23 lpp.

¹⁸ **Gladney Dru C.** Religion in China. 188. lpp.

¹⁹ **Mi Shoujiang, You Jia, Min Chang.** Islam in China 19. lpp.

Min dinastijas laikā 明朝 (1368.–1644.) vara bija bargāka pret musulmaņiem nekā Juāņ dinastijas periodā. Tika atceltas daudzas musulmaņu privilēģijas, un tika ieviesti ierobežojumi jauktām laulībām. Tika īstenota musulmaņu asimilācijas politika.²⁰

Min dinastijas laikā visā valstī izveidojās vairākas musulmaņu kopienas ar samērā stabilu etnisko identitāti, no kurām laika gaitā izveidojās desmit entoreliģiskas grupas, kas pastāv arī mūsdienās: uiguri 维吾尔, hui 回, tatāri 塔塔尔, tadžiki 塔吉克, uzbeki 乌孜别克, kirgīzi 柯尔克孜, kazahi 哈萨克, sala 撒拉, baoaņ 保安 un dunsjan 东乡. Šīs grupas galvenokārt apmetās Ķīnas rietumu provincēs. Šo desmit etnisko grupu iedzīvotāju skaits ir vairāk nekā 20 miljoni cilvēku, kas arī ir Ķīnas musulmaņu skaits, jo ir maz haņ tautības cilvēku, kas pievērsās islāmam, atšķirībā no miljoniem, kas pieņēma kristietību. Islāms Ķīnā izplatās kā strauji augoša reliģija, kur reliģisko piekritēju pieaugums ir nevis prozelītisks, bet mantots, un veidojas attiecīgās iedzīvotāju grupas skaitliskās izaugsmes gaitā. Tādējādi reliģiskā piederība islāmam Ķīnā tradicionāli tiek saistīta ar piederību pie kādas etniskas grupas.²¹

Tā kā Ķīna aktīvi turpināja sadarboties ar musulmaņu tirgotājiem, tirdzniecības ceļi no Ķīnas rietumiem, pa kuriem bieži ceļoja musulmaņu tirgotāji, nezaudēja, bet pat palielināja savu nozīmi. Arvien vairāk cilvēku ar jaunām reliģiskām mācībām un zināšanām ieradās Ķīnā, kas noveda pie tā, ka jau 17. gadsimta beigās islāma sūfisms²² sāka būtiski ietekmēt pašu Ķīnu. Nostiprinājās dažādi sūfiju organizāciju tīkli, piemēram, Kadiriija (Qadiriyya). Sūfiju biedrības aktīvi iesaistījās politiskos procesos, un tas radīja labvēlīgus apstākļus dažādām labi organizētām musulmaņu sacelšanās vai pretošanās kustībām pret imperatora varu. Piemēram, Pantai sacelšanās 云南回变 (1856.-1873.). Šī ir hui un citu Ķīnas musulmaņu etnisko minoritāšu sacelšanās pret Cjin impērijas 清朝 (1636.-1912.) varas iestādēm Juņņaņ provincē Ķīnas dienvidrietumos, kas bija viena no daudzajām hui un kaimiņu tautu sacelšanās epizodēm pret Cjin varas iestādēm. Sakāve Dungaņ sacelšanās 陕甘回民起义 (1862.–1877.) laikā lika ķīniešu dungaņ 东干 grupām pārvietoties uz Krievijas impērijas teritoriju un Mongolijas dienvidrietumiem.²³

²⁰ Mi Shoujiang, You Jia, Min Chang. Islam in China. 43.-44. lpp

²¹ *ibid.* 46.-58. lpp.

²² Sūfisms ir mistisks islāma ticības virziens un prakse, kurā musulmaņi cenšas noskaidrot patiesību par dievišķo mīlestību un iegūt zināšanas, izmantojot tiešu personisko pieredzi ar Dievu. Par pirmajiem sūfistiem uzskata 8. gadsimta beigās un 9. gadsimta sākumā Irākā un Sīrijā dzīvojošos askētus.

²³ Broomhall, Marshall, Islam in China: a Neglected Problem. 150. lpp.

1862. gadā sākās plaša musulmaņu sacelšanās Ķīnas ziemeļrietumos: Šaņsji, Gaņsu, Ninsja-hui (tautas) autonomajā rajonā un arī Sjiņdzjanā. Dungaņ sacelšanos atbalstīja arī citas musulmaņu minoritātes, galvenokārt hui un kirgīzi, kā arī uiguri, sala un kazahi.

Galveno sacelšanos uzsāka Sjiņdzjao 新教 (Jaunās Mācības) sektas musulmaņu garīdznieki, kas pieteica svēto karu neticīgajiem. Mošejas kļuva par sacelšanās centriem, kur tika izveidotas pārtikas noliktavas, ieroči un slimnīcas. Musulmaņiem izdevās izveidot lielu un labi organizētu armiju. Zem džihāda²⁴ karogiem sacēlās vietējie musulmaņi. Līdz 1862. gada beigām dumpīgie musulmaņi aplenca Šaņsji provinces galvaspilsētu - Sjiaņ pilsētu, kas ir haņ civilizācijas šūpulis. Tikai gadu vēlāk, 1863. gada rudenī, Cjin armijai izdevās pārraut aplenkumu. 1862.–1863. gadā liela mēroga slaktiņš aptvēra desmitiem apgabalu ar jauktiem haņ un hui iedzīvotājiem, atņemot dzīvību vairākiem simtiem tūkstošu cilvēku katrā pusē. Lai glābtu dzīvību, daudzi haņ bija spiesti pievērsties islāmam. Asiņainās sadursmes starp haņ un hui armijām ilga vairāk nekā 15 gadus, no 1862. līdz 1877. gadam, kas maksāja vairāk nekā divu miljonu cilvēku dzīvību.²⁵

²⁴ Reliģiskajā kontekstā džihāds nozīmē cīņu pret ļaunām nosliecēm vai pūles, kas ir vērstas sabiedrības morālajai izaugsmei vai islāma ticības izplatīšanai. Džihādu var iedalīt lielajā džihādā, kas ir cilvēka iekšējā cīņa pret paša trūkumiem un ļaunumu, un mazajā džihādā, kas ir islāma izplatīšana un aizsargāšana karojot. Šie koncepti ir īpaši nozīmīgi sūfismā.

²⁵ **Armijo, Jacqueline** Asian Islam in the 21st Century. 202. lpp.

1.2. 20. gadsimts, Ķīnas Republika

1912. gada nacionālistu revolūcija jeb Sjinhai revolūcija (辛亥革命) ļāva iegūt turpmāku autonomiju musulmaņu koncentrētajos reģionos ziemeļrietumos, un plašas teritorijas nonāca de facto musulmaņu karavadoņu kontrolē, izraisot biežus musulmaņu un musulmaņu-haņ konfliktus līdz galējai komunistu uzvarai, kas noveda pie centralizētās kontroles atjaunošanas. Hui, kas bija izkaisīti pa visu valsti, nemēģināja iesaistīties konfliktos, jo uzskatīja sevi par ķīniešiem.²⁶

Sjiņdzjan reģionā pie varas nāca Ķīnas militārais līderis Jan Dzēnsjiņ²⁷ (杨增新), kurš to pārvaldīja līdz 1928. gadam. Apzinoties ekonomisko un politisko apstākļu pasliktināšanos Ķīnā, viņš uzturēja labas attiecības ar savu kaimiņu Padomju Savienību un saņēma no tās ekonomisko palīdzību. Tajā pašā laikā viņš īstenoja mazāk represīvu politiku pret musulmaņu kopieniem. Pēc 1928. gada jaunais līderis Dzjiņ Šužen²⁸ (金树仁) atjaunoja ierobežojumus un diskriminējošākus noteikumus pret musulmaņiem, no kuriem lielākā daļa kļuva pazīstami kā uiguri. Atbildot uz to, tjurku nacionālisti Sjiņdzjan pasludināja neatkarīgu Austrumturkešānas Republiku. Tā kā centrālajai valdībai, kurā kopš 1928. gada dominēja Čan Kaiši²⁹ (蒋介石) un Gomiņdan³⁰ (中国国民党-Ķīnas Tautas partija), bija maza ietekme uz Sjiņdzjan, šķita, ka vietējai sabiedrībai ir lieliska iespēja izveidot savu valsti.³¹

Tomēr Ķīnas komunistu uzvara 1949. gadā pilsoņu karā liedza Sjiņdzjan neatkarību un ietekmēja hui. Sākumā valdība paziņoja, ka Ķīnu veido piecdesmit sešas tautības, tostarp haņ, kas veido lielāko daļu iedzīvotāju. Lai gan hui bija etniskie ķīnieši, Komunistiskā partija tos klasificēja kā atsevišķu etnisko minoritāti un nosauca uiguru musulmaņu iedzīvotājus par vissvarīgāko grupu Sjiņdzjan. Pēc visa spriežot, tā bija apņēmusies aizsargāt minoritāšu paražas un reliģiskās prakses. Par šiem nodomiem it kā liecina Uiguru autonomā apgabala izveide Sjiņdzjanā 1955. gadā.

²⁶ Roberts J.A.G., A history of China. Hampshire. 211.-213. lpp.

²⁷ Gubernators un pēc tam praktiski neatkarīgs Ķīnas pierobežas Sjiņdzjanas provinces valdnieks no 20. gadsimta sākuma līdz savai nāvei savērnieku rokās 1928. gadā. Viņš aktīvi attīstīja attiecības un tirdzniecību ar PSRS.

²⁸ Etniskais ķīniešs, Ķīnas Sjiņdzjana provinces gubernators 1928–1933. Viņš amatā nomainīja noslepkavoto gubernatoru Jan Dzēnsjiņ. Viņa valdība bija pazīstama ar korupciju un etnisko un reliģisko konfliktu pieaugumu.

²⁹ Bija ķīniešu valsts darbinieks, Ķīnas Republikas politiskais un militārais līderis 20. gadsimtā

³⁰ Bija sociāldemokrātiskas ievirzes politiskā partija Ķīnā (1911.-1949.)

³¹ Gladney Dru C. Religion in China, Cambridge, The China Quarterly, 2003. 192.-193.lpp.

1.3 Ķīnas Tautas Republika

Demogrāfiskais faktors musulmaņu tautas tradicionāli ir licis uzskatīt haņ kā agresīvus svešiniekus, ar kuriem nebūs iespējama miera dzīve. Nav pārsteidzoši, ka tūlīt pēc Sīņdzjan oficiālās pievienošanas komunistiskajai Ķīnai 1955. gadā uiguru grupas uzsāka cīņu par neatkarību. Dažas pulcēšanās bija mierīgas, citas izvērtās vardarbības sērijā ar sprādzieniem, sacelšanos un politiskiem pulcēšanās gadījumiem.³²

Pēdējo sešu gadu desmitu laikā valdības politika attiecībā uz hui un ne Ķīnas musulmaņiem Sīņdzjan ir mainījies. Valdība noteica hui kā nacionālo minoritāti, taču šiem etniskajiem ķīniešiem bieži bija vairāk kopīga ar ķīniešiem savos reģionos vai provincēs, nevis ar citiem hui nomaļos apgabalos. Lai gan starp hui un haņ ik pa laikam izcēlās sadursmes, hui netiecās pēc neatkarības. Valdība daudz vairāk uztraucās par Sīņdzjan musulmaņiem, taču neizstrādāja pret viņiem saskaņotu un dzīvotspējīgu politiku. Tādos radikālos periodos kā "Lielais lēcieni" 大跃进³³ un "Kultūras revolūcija" 文化大革命³⁴ tā apspieda uiguru izteicienus un apgalvojumus par viņu valodu, reliģiju un kultūru, ieslogot un dažreiz nogalinot disidentus. "Hunveibini 紅衛兵 (sarkanie sargi)³⁵ iznīcināja mošejas, piespieda daudzas reliģiskas personības un parastos musulmaņus audzēt cūkas, iebiedēja dažādas tjurku tautas, liekot tām atteikties no ierastā apģērba, rotaslietām, šallēm un uzvilkt Mao tērpus". Citos gadījumos valdība ieņēma tolerantāku nostāju, lai gan jau toreiz uzsāka "stingrā trieciena" kampaņas pret citādi domājošajiem.³⁶

Pašreizējās attiecības starp uiguriem un valdību turpina būt neskaidras. Uiguri joprojām veido salīdzinoši nelielu daļu no Komunistiskās partijas, vietējo pašvaldību un ekonomisko uzņēmumu augstākajiem vadītājiem un haņ tautai ir gandrīz pilnīga vara. Valsts arvien vairāk pievēršas ķīniešu valodas apguvei un mazāk uzmanības pievērš uiguru valodas apguvei. Cenzori turpina filtrēt literatūru, vēsturiskus rakstus, filmas un mūziku, lai atsijātu

³² **Khalid, Adeb.** Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia. Berkeley: University of California Press, 2007.

³³ Lielais lēcieni bija starp 1958. un 1960. gadu īstenota komunistiskās Ķīnas vadoņa Mao Dzeduna kampaņa, kuras mērķis bija rekordīsā laikā industrializēt pārapspiedzīvēto un mazattīstīto valsti

³⁴ Kultūras revolūcija bija radikāla Ķīnas Komunistiskās partijas, armijas un sabiedrības "tīrīšanas" kampaņa, ko 1966. gada pavasarī iesāka Ķīnas Tautas Republikas diktators Mao Dzeduns, lai atbrīvotos no citādāk domājošajiem partijas vadītājiem.

³⁵ Hunveibini bija radikalizētu skolēnu un studentu grupējumi Mao Dzeduna uzsāktās Kultūras revolūcijas laikā Ķīnas Tautas Republikā.

³⁶ **Armijo, Jacqueline** Asian Islam in the 21st Century. 202. lpp.

nevēlamās domas. Valdība periodiski ierobežo reliģiskos rituālus. Protams, tā īsteno pozitīvu politiku attiecībā uz izglītību un nodarbinātību, kas zināmā mērā nāk par labu uiguriem un citām Sjiņdzjan minoritātēm, turklāt viena bērna politika³⁷ 一孩政策(1980.-2016.) neattiecas uz tā dēvētajām nacionālajām minoritātēm, daļēji tāpēc, lai izvairītos no kritikas, ka valsts cenšas samazināt to cilvēku skaitu, kas nav haņ (etniskie ķīnieši) Ķīnā.

Ķīnas valdība ir nobažījies, ka Sjiņdzjan uiguri sekos bijušo padomju Centrālāzijas republiku piemēram savos neatkarības meklējumos, un ir mēģinājuši novērst šos "draudus", mazinot atbalstu uiguriem Centrālāzijā. Tirdzniecības pieaugums, kā arī līgumattiecības ar Ķīnu caur Šanhajas sadarbības organizāciju 上海合作组织³⁸ pamudināja Centrālāzijas valstis izvairīties no atbalsta uiguriem un ieviest kontroli pār tiem savās robežās. 1996. gadā Centrālāzijas valstis "parakstīja protokolus ar Ķīnu, apliecinot, ka tās neatbalsta, un neatbalstīs separātistu grupas." Līgumā teikts, ka neviena no pusēm neatļaus "savā teritorijā izveidot organizāciju vai grupu, kas kaitē suverenitātei, drošībai un otras puses teritoriālajai integritātei." 2002. gada augustā Ķīnas valdība pārlicināja ASV valsts sekretāra vietnieku Ričardu Ārmitedžu³⁹ (1945-) atzīt Austrumturkestānas Islāma kustību (1993-)⁴⁰, grupējumu, kas pieprasa uiguru neatkarību, par teroristu grupu.⁴¹

Spriedze starp uiguriem un ķīniešiem joprojām pastāv. Sporādiski vardarbības uzliesmojumi turpinājās, un uzbrukumi policistiem 2008. gada vasaras olimpisko spēļu laikā piesaistīja pasaules uzmanību. Vainojot disidentus vairāk nekā 200 teroristu uzbrukumos un vairāk nekā 100 nāves gadījumos, valdība izspēlēja tā saukto uiguru kārti, raksturojot uiguru neatkarības kustību kā daļu no vienotas teroristu sazvērestības ar centralizētu vadību.⁴²

³⁷ Ir bieži lietots Ķīnas Tautas Republikas iedzīvotāju skaita pieauguma ierobežošanas politikas nosaukums. Iedzīvotāju skaita pieauguma ierobežošana Ķīnā uzsākta 1980. gadā, un aizliegums pilsētās dzīvojošiem precētiem pāriem dzemdēt ne vairāk kā vienu bērnu ir viens no galvenajiem demogrāfiskā pieauguma samazināšanas paņēmieniem.

³⁸ Šanhajas sadarbības organizācija ir politiska un ekonomiska starptautiska organizācija, kuru 2001. gadā izveidoja sešas valstis — Ķīna, Krievija, Kazahstāna, Tadžikistāna, Kirgizstāna un Uzbekistāna. 2017. gadā organizācijai pievienojās Indija un Pakistāna. Organizācija nav militāra savienība, tomēr viens no tās uzdevumiem ir stiprināt stabilitāti un drošību dalībvalstu teritorijās, cīnīties pret terorismu, separātismu un ekstrēmismu, kā arī narkotiku tirdzniecību.

³⁹ Ir amerikāņu bijušais diplomāts un valdības ierēdnis.

⁴⁰ Uiguru nelegālais bruņotais grupējums, kura mērķis ir izveidot neatkarīgu Austrumturkestānā valsti

⁴¹ Millward, James A. Intergovernmental Crossroads: A History of Xinjiang. 340. lpp.

⁴² United Nations Security Council. Eastern Turkistan Islamic Movement https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1267/qa_sanctions_list/summaries/entity/eastern-turkistan-islamic-movement [skatīts 10.02.2022]

2. Etnosi, kas praktizē islāmu, to raksturojums.

Pētnieki sniedz dažādus aprēķinus par musulmaņu skaitu Ķīnā. Oficiālajos avotos ir dati par aptuveni 20 miljoniem cilvēku⁴³. Viņi veido nelielu procentuālo daļu no ĶTR iedzīvotāju skaita, taču skaita ziņā tos var pielīdzināt vairāku islāma valstu iedzīvotāju skaitam. Turklāt Ķīnas musulmaņu skaits turpina pieaugt, jo ĶTR dzimstības kontroles politika nav piemērojama mazākumtautības pārstāvjiem.

Piederība musulmaņu reliģijai ĶTR lielā mērā ir saistīta ar etnisko faktoru. No 55 nacionālajām minoritātēm ĶTR desmit atzīst islāmu: hui, uiguri, kazahi, kirgīzi, uzbeki, tatāri, tadžiki, dunsjan, sala un baoaņ. Tieši pie šīm grupām pieder lielākā daļa ĶTR musulmaņu. No tām trīs lielākās pēc skaita ir hui, uiguri un kazahi.⁴⁴ Ķīnas musulmaņi dzīvo daudzos ĶTR apgabalos, runā dažādos dialektos, un tiem ir atšķirīga izcelsme.

2.1. Hui

Mūsdienās hui, kuru skaits pārsniedz 10 miljonus, var atrast gandrīz visur Ķīnā, un Hui ir izplatīti plašā mērogā, bet dzīvo nelielās grupās. Hui galvenokārt ir izplatīti Ninsja-hui (tautas) autonomajā rajonā, Gaņsu provincē, Henaņ provincē, Sjiņdzjanas-uigūru (tautas) autonomajā rajonā, Cjinhai provincē, Juņnaņ provincē, Šaņdun provincē, Hebei provincē, Liaonin provincē, Aņhui provincē, tiešās (centrālās) pakļautības pilsētās Pekinā un Tieņdzjiņ. Savas reliģiskās prakses un ikdienas dzīves ērtībām hui apmetās nelielās grupās vienā ielā vai ciematā. Tā kā viņi dzīvo kopā ar haņ tautu, kā arī uiguriem, mongoļiem un tibetiešiem, viņu kultūra dažādos reģionos ir atšķirīga. Ninsja-hui (tautas) autonomais rajons, kas dibināts 1958. gadā, ir lielākā apdzīvotā hui province Ķīnā, kurā dzīvo gandrīz 20 procenti no visiem hui tautības iedzīvotājiem valstī. Dažādā skaitā hui tautības cilvēki dzīvo arī citās valstīs, piemēram, Kirgizstānā, Kazahstānā, Uzbekistānā, Saūda Arābijā, Turcijā, AAE, Mjanmā un Irānā. Viņiem mēdz būt dažādi nosaukumi pēc pārcelšanās uz citām valstīm no Ķīnas; piemēram, Centrālāzijas valstīs tos sauc par Dungaņ.⁴⁵

Hui tautas senā izcelsme ir meklējama *fanke* 蕃客 senčos, ko var iztulkot “apmeklētāji no attāliem apgabaliem”. 7. gadsimtā daudzi arābi un persieši ceļoja starp tādām pilsētām kā Čan'aņ, Luojan, Guandžou un Jandžou. Tos, kas palika nodarboties ar tirdzniecību, tolaik

⁴³ Armijo, Jacqueline Asian Islam in the 21st Century. 197. lpp.

⁴⁴ Qin Huibin 秦惠彬. Yisilan jiao zai zhongguo lishi shang di diwei 伊斯兰教在中国历史上的地位 2009. http://iwr.cssn.cn/ysllyjs/lw/200912/t20091230_3112814.shtml [skatīts 20.01.2022]

⁴⁵ Armijo, Jacqueline Asian Islam in the 21st Century. 197. lpp.

sauca par *fanke* 蕃客. Sun dinastijas laikā viņi turpināja ierasties Ķīnā un pat apprecējās ar vietējām sievietēm, galvenokārt ar haņ tautības pārstāvēm.⁴⁶

13. gadsimta sākumā pēc Čingishana un viņa pēcnācēju rietumu karagājieniem, liels skaits Centrālāzijā sagūstīto karagūstekņu, persiešu un arābu, kopā ar mongoļu armiju atgriezās Ķīnā. Lielākā daļa no tiem bija karavīri, zemnieki, amatnieki, kā arī daži valsts ierēdņi, tirgotāji un zinātnieki. Viņi visi bija musulmaņi. Līdz ar Juaņ dinastijas nodibināšanu viņi tika atbrīvoti no armijas un izplatījās visā valstī. Juaņ dinastijas oficiālajos dokumentos viņi kā kopums tika saukti par *huihui* 回回⁴⁷. Izmantojot jauktas laulības un sociāli ekonomiskas saites, haņ, uiguri, mongoļi un pat ebreji, kas dzīvoja reģionā, asimilējās un izveidoja hui tautu. Cjin dinastijas laikā hui iedzīvotāju apmetnes turpināja paplašināties un iedzīvotāju skaits pakāpeniski pieauga, īpaši Ķīnas ziemeļrietumu reģionā.

Juaņ dinastijā ar *huihui* 回回 apzīmēja lielāko daļu *semu* 色目⁴⁸ cilvēku, kas nozīmēja ārzemniekus ar dažādu krāsu acīm, tostarp hui tautas senčus, arābu un persiešu senčus. Min dinastijas laikā islāms tika saukts par "hui reliģiju", tāpēc cilvēkus, kas bija musulmaņi, sauca par Huihui. No Cjin dinastijas līdz Ķīnas Republikai visas etniskās grupas kopā, kas praktizē islāmu, tika sauktas par *hui* 回 vai *huihui* 回回. Pēc Ķīnas Tautas Republikas dibināšanas "hui tautība" 回族 kļuva par viņu oficiālo nosaukumu. Hui veidošanās sākumā tika izmantotas dažādas valodas, tostarp arābu, persiešu, tjurku. Kopdzīvē, jauktā laulībā ar haņ tautības pārstāvjiem, hui senči sāka lietot ķīniešu valodu. Kopš Min dinastijas laikiem ķīniešu valoda ir kļuvusi par viņu kopējo valodu. Islāma mācībās mošejā hui izmantoja īpašu valodu, lai mācītu Korāna mutvārdu interpretāciju. Tā ir reliģiska valoda, kurā tiek lietota ķīniešu valoda, taču tajā ir daudz arābu un persiešu vārdu. Lielākā daļa hui dzīvo ap mošejām. Mošejas ir ne tikai vieta, kur hui veic reliģiskas darbības, bet arī vieta, kur notiek forumi un lekcijas par islāmu.

Hui ir trīs vissvarīgākie rituāli, kas saistīti ar dzimšanu, laulību un nāvi. Uzreiz pēc piedzimšanas hui tautības pārstāvjiem imāms⁴⁹ piešķir reliģisku vārdu, lai norādītu, ka bērns ir musulmanis. Bērni bieži tiek nosaukti praviešu vai cienījamu personu, piemēram, Muhameda vārdā. Šos reliģiskos vārdus izmanto mājās, sabiedrībā vai reliģiskos rituālos,

⁴⁶ Lipman, Jonathan Familiar Strangers: A History of Muslims in Northwest China. 29. lpp.

⁴⁷ *ibid* 23. lpp.

⁴⁸ *ibid* 33. lpp.

⁴⁹ Imāms ir garīdznieks islāmā, kas vada mošeju darbību, organizē kopīgas musulmaņu kopienas lūgšanas un veic citus rituālus.

savukārt ķīniešu vārdus izmanto izglītības un darba vidē. Hui uzskata, ka laulība ir ģimenes pamats un pēcnācēju radīšana ir laulības mērķis, līdz ar to viņi atbalsta to, ka vecāki organizē laulības saviem bērniem, un stingri iebilst pret celibātu. Neatkarīgi no tā, vai tas ir imāms vai vienkāršs cilvēks, musulmaņiem visiem ir jāprecas. Tradicionāli hui praktizē endogāmiju; viņi joprojām uzstāj, ka hui apdzīvotajos reģionos nedrīkst precēties ar nemusulmaņiem, lai gan, vispārīgi runājot, eksogāmija šobrīd pieaug. Pēc hui nāves viņa vai viņas ģimenes locekļiem ir jārīko bērnu ceremonija un jāaicina visi apkārtnes hui lūgt Allāhu par aizgājējiem. Hui praktizē apbedīšanu, nevis kremēšanu; viņi praktizē apbedīšanu tūlīt pēc nāves. Viņi arī atbalsta vienkāršu apbedīšanu, nevis izšķērdību. Viņiem ir savas kapsētas un nemusulmaņiem tur ir aizliegts tikt apglabātiem.⁵⁰

Saskaņā ar islāma doktrīnām ir seši ticības pīlāri: ticība Allāham (dievam), ticība eņģeļiem, ticība Korānam (svētajiem rakstiem), ticība praviešiem, ticība dzīvei pēc nāves un ticība *Kodaram*⁵¹. Musulmaņiem ir jāiesaistās piecos islāma pīlāros, lai viņi paliktu islāma sekotāji: *šahāda*⁵², *salāhs*⁵³, *saum*⁵⁴, *zakā*⁵⁵ un *hadžs*⁵⁶. Islāma likumos ir noteikti tikai divi musulmaņu svētki: Eid-ul-Fitr (dzīru svētki jeb mazais bairams) un Eid-ul-Adha (upurēšanas svētki). Tomēr ir arī vairākas citas īpašas dienas, ko svin musulmaņi, piemēram, Al-Hijra (Islāma Jaunais gads) un Maulid Al-Nabi (Muhameda dzimšanas diena). Haņ ietekmē mūsdienās reizēm hui svin arī tradicionālo ķīniešu jauno gadu, Ķīnas laternu svētkus un rudens vidus svētkus.⁵⁷

⁵⁰ **Berlie Jean A.** Islam in China : Hui and Uyghurs : between modernization and Sinicization. 6.-7. lpp.

⁵¹ Tas ir uzskats, ka Dievs nosaka to, kāda būs realitāte. Dievs zina visu - gan to, kas ir bijis, kas notiek pašlaik, gan arī to, kas notiks nākotnē.

⁵² Jāvēsta citiem cilvēkiem, ka pastāv tikai viens dievs un tas ir Allāhs. Cilvēkam ik dienas jāapliecina, ka pastāv tikai viens Dievs - Allāhs un ka Muhameds ir viņa pravietis.

⁵³ Piecas reizes dienas laikā jālūdzas, pagriežoties ar seju uz Mekas pusi.

⁵⁴ Ramadāna mēnesī (islāma kalendāra devītajā mēnesī) dienas laikā nedrīkst ēst un dzert, jāatturas no miesas baudām. Tas tiek pamatots ar faktu, ka šajā mēnesī Muhameds piedzīvojis savas Dieva atklāsmes.

⁵⁵ Daļa savu ienākumu jāziedo musulmaņu kopienai. Tas atgādina par pienākumu dalīties ar cilvēkiem, kuri kaut kādu iemeslu dēļ nonākuši trūkumā.

⁵⁶ Vismaz vienu reizi savā mūžā jādodas svētceļojumā uz Meku vai kādu citu svētvietu.

⁵⁷ **Armijo, Jacqueline** Asian Islam in the 21st Century. 204.-205. lpp.

2.2. Uiguri

Uiguru nosaukums nozīmē "vienotība", "koalīcija" un "savstarpēja palīdzība". Tautā vārds, kurā sauca uiguru senčus, nepārtraukti mainījās: *vuhu*, *vuhe*, *veihe*, *huihe*, *huihu* utt. Juaņu dinastijā vārds *weiwuer* 维吾尔 (uiguri) tika pieņemts, jo tā izruna ir līdzīga uiguru valodai. Pēc tam Cjin dinastijā tika izmantots vārds *huihu* 回户 vai *chanhui* 缠回. Pēc Krievijas 1917. gada oktobra revolūcijas⁵⁸, Centrālāzijās nacionālās identifikācijas gaitā, daži uiguru intelektuāļi padomju padomnieku ietekmē sapulcējās Taškentā un nolēma pieņemt nosaukumu "uiguri". Ķīnas nacionālistu valdība arī atteicās no vārda *chanhui* 1934. gadā.⁵⁹

Kopējais uiguru skaits pasaulē ir aptuveni 13 miljoni. Vairāk nekā 99 procenti uiguru iedzīvotāju Ķīnā atrodas Sjiņdzjanas uiguru (tautas) autonomajā rajonā, bet pārējie ir izkaisīti kopienās visā Ķīnā, galvenokārt Hunaņ provincē, Henaņ provincē, Gaņsu provincē un tiešās (centrālās) pakļautības pilsētā Pekinā. No 1950. gadiem Sjiņdzjan kļuva par galamērķi miljoniem migrantu no Ķīnas iekšējām zemēm, ienesot šajā apgabalā daudzveidību. Tostarp 80 procenti uiguru iedzīvotāju dzīvo Sjiņdzjan dienvidos, bet pārējie ziemeļos, tādus apgabalos kā Urumči. Ārzemēs esošie uiguri galvenokārt dzīvo Centrālāzijā: vairāk nekā 500 000 Kazahstānā, aptuveni 100 000 Uzbekistānā, vairāk nekā 100 000 Kirgizstānā un gandrīz 10 000 Turkmenistānā. Arī Tadžikistānā, Afganistānā un Pakistānā ir uiguru kopienas. Rietumāzijā Turcijā ir vairāk nekā 300 000 uiguru, bet Saūda Arābijā - gandrīz 10 000. Uiguru kopienas ir izplatījušās arī daudzās citās rietumvalstīs, piemēram, ASV, Kanādā, Lielbritānijā, Francijā un Vācijā.⁶⁰

Uiguru senčus var iedalīt divās daļās: viena daļa bija gani, kas dzīvoja Mongolijas plakankalnes stepēs un Tieņšaņ kalna ziemeļu pakājē; otra daļa bija zemnieki, kas dzīvoja Tieņšaņ kalna dienvidu pakājē. Pirms 11. gada pirms mūsu ēras cilts *dinlin* 丁灵 bija atkarīga no nomadisma teritorijā starp Baikāla ezeru un Balhašas ezeru, un 5. vai 6. gadsimtā mainīja savu cilšu nosaukumu uz *tiele* 铁勒. *Tiele* ciltīm ir arī cits nosaukums *gaoče* 高車, jo viņu ratiem izmantotie riteņi bija milzīgi. 7. gadsimtā *tiele* kļuva pakļauta Goktjurku kaganātam

⁵⁸ 1917. gada Krievijas revolūcija, parasti tiek attiecināta uz boļševiku veikto varas sagrābšanu Krievijā 1917. gada novembrī (pēc vecā stila oktobrī), taču 1917. gadā Krievijā notika divas revolūcijas. Vispirms notika 1917. gada Februāra revolūcija, kas gāza no troņa Krievijas impērijas caru Nikolaju II un izveidoja Krievijas Pagaidu valdību kurā laika gaitā dominēja mēreni noskaņoti sociālisti. Savukārt oktobrī Vladimira Ļeņina vadītā boļševiku partija veica valsts apvērsumu un gāza Pagaidu valdību.

⁵⁹ **Lipman, Jonathan Neaman.** Familiar Strangers: A history of Muslims in North-west China. 14. lpp

⁶⁰ **Dillon, Michael.** China's Muslim Far Northwest. 3-4. lpp.

(552.-743.) un uiguri, *tiele* pēcteči, nodibināja savu kaganātu, Orkhon Uiguru kaganātu 回纥 (744.-840.). Pēc Orkhon Uiguru kaganāta sabrukuma 840. gadā uiguri nodibināja trīs karaļvalstis jeb dinastijas dažādās teritorijās: daļa ar nosaukumu *gaočan huihu* 高昌 回鹘 pārcēlās uz Turpanas baseinu; daļa ar nosaukumu *cunlinsji huihu* 葱岭西 回鹘 apmetās mūsdienu Sjiņdzjan rietumu apgabalā līdz Ču upei; vistālāk uz austrumiem esošā no trim uiguru ciltīm, *gaņdžou huihu* 甘州回鹘, pārcēlās uz Hesji koridoru un attiecīgi nodibināja Qocho uiguru karalisti (843.-1353.) un Karahanīdu dinastiju (850.-1212.). Tajā pašā laikā daži no viņiem devās uz dienvidiem, integrējoties ar citām Tan dinastijas tautībām.⁶¹

Qocho Uiguru kaganāts (843.-1353.) pārvaldītā teritorija stiepās no Jumenas pārejas austrumos, Kučaras rietumos un Čerčenas dienvidos. Viņi pārtika no nomadisma, un tas pārveidojās pastāvīgā lauksaimniecībā. Karahanīdu dinastiju (850.-1212.) dibināja vietējās tjurku ciltis *geluolu* 歌逻祿 un *cunlinsji huihu* 葱岭西 回鹘 teritorijā starp Kašgaru līdz Ferganas ielejai, pārvaldot apgabalu, ieskaitot Kašgaru uz rietumiem no Sjiņdzjan un Amudarjas, Sirdarijas baseinus, Ili, Urālu, Irtišas upes un Kalamas kanālu ar mūsdienu Uzbekistānas teritoriju un Kazahstānas dienvidrietumu daļu Centrālāzijā. Par viņu reliģiju kļuva islāms, un Kašgara kļuva par tjurku islāma kultūras centru. 9. gadsimtā Gaņdžou uiguru karalisti 甘州回鹘(894.-1036.) nodibināja uiguri, bet pēc tam 11. gadsimtā to sagrāva Rietumu Sja dinastija 西夏 (1038.-1227.). Pēc tam, kad tā tika pakļauta Juan dinastijai, par tās reliģiju kļuva Tibetas budisms. Šī tautas grupa saplūda kopā ar vietējiem mongoļiem, tibetiešiem un haņ, kas bija uiguru tautas senči.⁶²

Mongoļu spēku Rietumu ekspedīcijas⁶³ laikā 1209. gadā, Qocho Uiguru karaļvalsts hans nogalināja Rietumu Liao 大遼 (1124.-1218.) dinastijas sargus, parādot uzticību Čingishanam, un Sjiņdzjan kļuva pakļauta Mongoļu impērijai 蒙古帝国 (1206. –1368.) 1218. gadā. Tikmēr uiguri piedalījās dažādās aktivitātēs Mongolijas impērijas militārajās lietās un izglītībā, un daži no viņiem migrēja uz Taojuan apgabalu Čande pilsētā Hunaņ, lai pildītu garnizona pienākumus. 14. gadsimta sākumā vietējie valdnieki bija islāma mongoļi un viņu pēcnācēji. Laika posmā no 1530. līdz 1678. gadam atsevišķās politiskās varas Tieņšaņ kalna dienvidu pakājē apvienojās Kašgaras hanistē 叶尔羌汗国 (1514. –1705.), sauktā arī par

⁶¹ Lipman, Jonathan Neaman. Familiar Strangers: A history of Muslims in North-west China. 57. lpp.

⁶² Dillon, Michael. China's Muslim Far Northwest. 11-12. lpp.

⁶³ Notika 13. gadsimtā, kad Mongoļu impērija iebruka Eiropā, ceļā iznīcinot austrumslāvu valstis, kā Kijevas un Vladimira. Mongoļu iebrukumi sasniedza arī Centrāleiropu, kas noveda pie kariem, kuri izraisīja sadrumstalotu Poliju, piemēram, Legņicas kauja (1241. gada 9. aprīlī) un Mohi kauja (1241. gada 11. aprīlī) Ungārijas karalistē.

Jarkant haniste. 1678. gadā kāda mongoļu cilts Džungāri 准噶尔, kuru vēlāk 1755. gadā iznīcināja Cjin dinastija, apvienojot to ar Afaq Khoja (cienījamie un godātie cilvēki, kas islāmā vienmēr tika saukti par Khoja) Siņdzjan dienvidos, sakāva Jarkanta haniste, lai dominētu šajā reģionā.⁶⁴

No 1864. līdz 1878. gadam Jakups Begs⁶⁵ sadarbojās ar Lielbritāniju un Krieviju, lai izveidotu valsti ar nosaukumu Kašgar, kuru 1778. gadā iznīcināja slavenais valstsvīrs Dzuo Dzuntan⁶⁶. Sjiņdzjan 1884. gadā izveidoja Cjiņ feodālo valdību. 1911. gadā, pēc Sjiņhai revolūcijas izcelšanās, vara nonāca karavadoņu rokās, tostarp Jaņ Dzensjin 杨增新, Dzijņ Šuren 金樹仁 un Šen Šicai 盛世才, kuru reakcionārā politika rosināja uiguru domas par neatkarību. 1933. gadā Austrumturkestānas Islāma Republikas 东突厥斯坦伊斯兰共和国 (1933. –1934.) režīms Kašgarā nebija ilgtspējīgs. 1944. gadā Jinin pilsētā izcēlās Ili sacelšanās 伊宁事变 (1944. –1949.), un 1945. gada martā bija organizēta nacionāla armija, lai padzītu haņ un izveidotu jaunu Austrumturkestānas Republiku. Uiguru līderi Ahmetjans Kasimi⁶⁷ un Abdukerem Abbasuf⁶⁸, atgriezušies no Padomju Savienības, 1947. gadā pārņēma šīs valdības vadību ar politiku, kas atbalstīja nacionālo vienotību un pretojās imperiālismam un feodālismam. 1949. gada septembrī Ahmetjans Kasimi un vēl četri vadītāji devās uz Pekinu, lai piedalītos Ķīnas tautas politiskajā konsultatīvajā konferencē. Viņi gāja bojā lidmašīnas avārijā. Galu galā 1950. gadā Sjiņdzjan ienāca Ķīnas Tautas atbrīvošanas armija, un šī teritorija 1955. gadā tika izveidota kā Siņdzjanas uiguru autonomais rajons.⁶⁹

Uiguru valoda ietver trīs dialektus: centrālo dialektu lieto 80 procenti no uiguru tautas, kas izplatīta no Kumulas uz austrumiem un no Ili uz rietumiem, un Kašgaras uz dienvidiem; aptuveni 19 procenti uiguru izmanto Khotan dialektu; tikai viens procents no viņiem izmanto Lopnur dialektu. Uiguru valodā ir daudz aizņēmumu, vēsturiski no persiešu un arābu valodas, bet tagad lielākā daļa nāk no ķīniešu, krievu un rietumu valodām. Pirms 9. gadsimta ziemeļu uiguri izmantoja orkhun rakstību; oāzēs dzīvojošie dienvidu uiguri vienmēr lietoja točāriešu valodas brahmi rakstību. Vēlāk cilvēki, kas dzīvoja Mongolijas plakankalnē, Siņdzjan un Ču upes Tarima s baseinā Centrālāzijā, pieņēma to, kas vēlāk kļuva pazīstams kā uiguru rakstība.

⁶⁴ **Lipman, Jonathan Neaman.** Familiar Strangers: A history of Muslims in North-west China. 65. lpp.

⁶⁵ 1820.-1877., bija Centrālāzijas Kokandas hanistes augsta ranga amatpersona,

⁶⁶ 1812.-1885., dažkārt saukts par ģenerāli Tso, bija Ķīnas valstsvīrs un vēlas Cjin dinastijas ģenerāls.

⁶⁷ Viņš bija uiguru politiskais līderis Austrumturkestānā. 1936. gadā studēja Austrumu Strādnieku komunistiskajā universitātē Maskavā un, bijis Padomju Savienības, Komunistiskās partijas biedrs. tika raksturots kā "Staļina cilvēks"

⁶⁸ 1921.–1949.. 20. gadsimtā bija uiguru līderis Sjiņdzjanā, Ķīnā. Viņš palīdzēja vadīt 1944. gada Ili sacelšanos, kas noveda pie Otrās Austrumturkestānas Republikas dibināšanas.

⁶⁹ **Dillon, Michael.** China's Muslim Far Northwest. 21-22 lpp.

Karahanīdu dinastijā uiguri pieņēma arābu alfabētu. 13. gadsimtā tika izstrādāta Čagataju rakstība. Vairākus gadsimtus vēlāk, pēc 1937. gada, tika izveidots uiguru alfabēts ar 32 arābu alfabēta simboliem. Jaunais uiguru alfabēts tika izveidots 1950. gadā, un uiguru arābu rakstība, vecais uiguru rakstības veids, tika atjaunots Sīņdzjan 1982. gadā, savukārt uiguru tauta Centrālāzijā izmantoja uiguru slāvu (kirilicas) rakstību. Mūsdienās gan uiguru arābu rakstību, gan uiguru latīņu rakstību lieto gan internetā, gan mobilajos tālruņos.⁷⁰

Mūsdienās uiguri praktizē monogāmiju. Pirms Sīņdzjanas uiguru autonomā rajona izveidošanas daži augstākās kārtas vīrieši varēja precēt divas vai trīs sievas, taču uiguru sabiedrībā tas notika reti. Parasti uiguri neprecas ar citām tautībām, galvenokārt dzīvesveida atšķirību dēļ, taču dažreiz viņi apprecas ar citām tjurku tautībām, piemēram, uzbekiem, taču viņi ļoti neatbalsta sieviešu laulības ar vīriešiem, kuri nav musulmaņi. Pēc vīra nāves sieva var apprecēties atkārtoti, bet ne ar vīra brāļiem; no otras puses, vīrs var atkārtoti apprecēties ar viņas māsu pēc sievas nāves. Tradicionālajā uiguru sabiedrībā cilvēki apprecas agrīnā vecumā un rada pēcnācējus. Tradicionālajā sabiedrībā uiguri dzīvoja ģimenē, kuras pamatā bija laulības attiecības. Pēc tam, kad dēli apprecējās, viņi sadalīja ģimenes īpašumu un dzīvoja atsevišķi no vecākiem, izņemot jaunāko, kuram vajadzēja rūpēties par vecākiem un pēc nāves pienācīgi apglabāt. Tēvs ģimenē ir galvenais, kas uzņemas atbildību par visiem jautājumiem vai problēmām. Pēc viņa nāves viņa bērni un sieva daļa mantojumu, bet meitas var iegūt tikai pusi no tā, ko saņem dēli, un sieva saņem ceturtdaļu vai astoto daļu.⁷¹

Tradicionālā uiguru sociālā organizācija ir "*beg*" sistēma (Beglik Tüzümi). Tjurku valodu saimē "*beg*" nozīmē 'vadītājs' un kādreiz bija valdošās šķiras tituls. Pirms Cjin dinastijas iebrukuma uiguru sabiedrība bija strukturēta ap dažādiem "*beg*" līmeņiem, kas tūkstoš gadus pastāvēja uz oāzēm ap Tienšāņ kalnu, un oāze-pilsēta bija pilnīga "*beg*" sistēma ar smalki regulētu darba dalīšanu. Hierarhijas augšgalā atradās *Hakim Beg*, kas varēja kontrolēt vairākus "*beg*" un pārstāvēja ļoti spēcīgu varas pamatu uiguru sabiedrībā. Citos hierarhijas līmeņos novietotie "*beg*" bija atbildīgi par konkrētiem jautājumiem un vietām; viņu pienākumi tika noteikti ļoti skaidri, un ar tiem saistītā organizatoriskā struktūra bija stingri sakārtota. 1887. gadā Cjin valdība likvidēja "*beg*" sistēmu un izveidoja Sīņdzjan ar administratīvo sistēmu.⁷²

⁷⁰ **Dillon, Michael.** China's Muslim Far Northwest. 25-27. lpp.

⁷¹ **Lipman, Jonathan Neaman.** Familiar Strangers: A history of Muslims in North-west China. 69. lpp.

⁷² **Dillon, Michael.** China's Muslim Far Northwest. 18. lpp.

Pirms islāma uiguri ticēja dažādām reliģijām, piemēram, šamanismam, maniheismam, zoroastrismam, nestoriānismam un budismam. Uiguri pieņēma islāmu 10. gadsimta vidū, Satuk Bughra hans⁷³(?-955.) valdīšanas laikā, kurš bija pirmais tjurku valdnieks, kurš pieņēma islāmu Centrālāzijā. Tolaik tempļu vietā tika celtas mošejas. 960. gadā Musa Baitašs Bughra hans⁷⁴ paziņoja, ka islāms ir nacionālā reliģija. Pēc tam tā bija pirmā islāma impērija starp tjurku tautām. No 14. līdz 15. gadsimtam Siņdzjan valdīja islāms; pēc tam 16. gadsimtā islamizācija sakās Kumulu. Pašlaik visās uiguru kopienās ir mošejas. Piektdienas lūgšanu sauc par *jame*. Citas lūgšanas sauc par *meshchit*. Slaveno uiguru kapsētas sauc par *mazar*, un šai tautībai ir tradīcija pielūgt mazārus.

Uiguru tautības tradicionālā izglītība sākotnēji balstījās uz budistu zinātniekiem un pēc tam tika nodota medresēm. Šīs skolas bija ļoti svarīgas ne tikai Korāna mācīšanai uiguru bērniem arābu, persiešu un tjurku valodās, bet arī literatūrai, aritmētikai, astronomijai un vēsturei. Mūsdienu izglītību 19. gadsimtā ieviesa uiguru tirgotāji, par saviem skolotājiem piesaistot tatārus un tjurkus. Ķīnas Republikas laikā (1912.–1949.) tika ieviestas modernākas izglītības sistēmas. Laika posmā no 1939. līdz 1941. gadam tika izdotas uiguru mācību grāmatas. Pēc tam gandrīz 300 studentu grupas tika nosūtītas uz Padomju Savienību. Visbeidzot integrētā uiguru izglītības sistēma tika izveidota pēc Ķīnas Tautas Republikas nodibināšanas 1949. gadā.⁷⁵

2.3. Kazahi

Kazahu tautas pārstāvji sevi sauc par kazakh. Daži zinātnieki uzskata, ka kazahu valoda ir cits senās Ķīnas *Hesa*, *Asa* vai *Kesa* nosaukums, savukārt citi zinātnieki parasti uzskata, ka šis vārds kazahu valodā nozīmē "karotājs", "bēglis" vai "cilvēks, kas dodas prom". Kazahu leģendās bija teikts, ka reiz bijis baltais gulbis, kas apprecējies ar karotāju un kļuvis par senāko kazahu tautas sencī; tāpēc *kazakh* nozīmē balto gulbi (*kaz* nozīmē "gulbis" kazahu valodā, un *akh* nozīmē "balts").⁷⁶

⁷³ Bija Karahanīdu hans; 934. gadā viņš bija viens no pirmajiem tjurku valdniekiem, kas pievērsās islāmam.

⁷⁴ 955-970. Karahanīdu hans. Satuk Bughra hans dēls

⁷⁵ **Lipman, Jonathan Neaman.** Familiar Strangers: A history of Muslims in North-west China. 75. lpp.

⁷⁶ **Benson, Linda and Svanberg, Ingvar.** China's Last Nomads: The History and Culture of China's Kazaks. 34. lpp.

Kazahi ir transnacionāla tauta, kas galvenokārt izplatīta Ķīnā, Kazahstānā, Uzbekistānā, Krievijā un Mongolijā. Ķīnas kazahu tautības iedzīvotāju skaits ir 1 250 000, un tie galvenokārt dzīvo Ili Kazahu autonomajā prefektūrā, Mori un Barkolas Kazahu autonomajā apgabalā Sjiņdzjan un Aksai Kazahstānas autonomajā apgabalā Gansu provincē.⁷⁷

Kazahi Sjiņdzjan ziemeļu daļā un Centrālāzijā dzīvo jau no seniem laikiem; viņu senči ir meklējami *wusun* 乌孙 tautā mūsu ēras 2. gadsimtā un vēlākajās tjurku, karluku, huihu, hitanu, keraitu, naimaņu, kumu ciltīs. Šīs ciltis vēstures gaitā nemitīgi šķīrās un apvienojās, un pakāpeniski izveidoja kazahu tautu.⁷⁸

Pirmo reizi kazakh kļuva par šīs tautības nosaukumu 15. gadsimta vidū ar ievērojamu notikumu: 1456. gadā izveidojās Kazahstānas valsts jeb Kazahu haniste 哈萨克汗国 (1465—1781). 16. gadsimta beigās Kazahu haniste pastāvīgi pieauga varenībā; Kazahu tautas zeme paplašinājās no Balkhašas ezera dienvidiem Ču un Talas upju ielejās līdz plašajiem zālājiem uz austrumiem un ziemeļrietumiem no Balhašas ezera. Līdz ar zālāju paplašināšanos un iedzīvotāju skaita pieaugumu Kazahu haniste pakāpeniski sadalījās trīs *jüz* (hordos): Lielajā Džuzā, Vidējā Jüz un Mazajā Jüz. 18. gadsimta sākumā džungāru tauta un Krievijas impērija 俄罗斯帝国 (1721-1917) atkārtoti iebruka Kazahu hanistē. Lielais Jüz un Vidējais Jüz pakļāvās džungāru varai, savukārt Krievijas impērija aprija Mazo Jüz 1731. gadā. 18. gadsimta vidū Cjin dinastija absorbēja džungārus, atbrīvojot Kazahu hanisti no džungāru tautas draudiem. Trīs kazahu tautas Jüz pēc kārtas nonāca Cjin impērijā. Pēc Ķīnas Tautas Republikas dibināšanas kazahu tauta kļuva par šīs tautības vienoto nosaukumu un tika izveidoti kazahu autonomie apgabali.⁷⁹

Kazahu tautai ir sava mutvārdu un rakstu valoda, kas pieder pie altiešu valodu saimes tjurku valodu grupas. Vēsturiski kazahu tauta izmantoja seno tjurku un huihu rakstus. Pēc islāma ieviešanas kazahu tauta pieņēma alfabētisko rakstību, pamatojoties uz arābu rakstību. Daudzi ķīniešu kazahi ne tikai lieto savu valodu, bet arī saprot uiguru valodu un ķīniešu valodu, īpaši tie, kas dzīvo pilsētās.⁸⁰

Kazahi uzskata "mājas" par *yu*; viņu tradicionālajos jēdzienos *yu* ir jurta, ģimene nozīmē "cilvēki, kas dzīvo kopā vienā jurtā". Kazahu tradicionālā ģimene ir kodols, ko veido

⁷⁷ **Krader, Lawrence.** Social Organization of the Mongol-Turkic Pastoral Nomads. 182. lpp.

⁷⁸ **Benson, Linda and Svanberg, Ingvar.** China's Last Nomads: The History and Culture of China's Kazaks. 30 lpp.

⁷⁹ **ibid.** 34-44. lpp.

⁸⁰ **Krader, Lawrence.** Social Organization of the Mongol-Turkic Pastoral Nomads. 192. lpp.

vīrs, sieva un viņu bērni. Tēvs ir ģimenes galva, sieva seko vīram, un bērni paklausa vecākiem. Kad dēls apprecas, vecākiem jāuzceļ jaunajai ģimenei jauna jurta un jādala ar viņiem ģimenes īpašums; kad meita izaugs, viņai jāprecas ar kādu no cita klana, un vecākiem jāsaģādā pūrs. Jaunākais dēls paliek pie vecākiem, lai par viņiem rūpētos, un pārņem ģimenes īpašumu. Agrāk dēlam bija jābūt viņa pirmais dēls atpakaļ pie vecākiem, kuri viņu audzināja. To sauca par ieradumu atdot dēlu”.⁸¹

Nomadu dzīvesveida dēļ kazahu tauta ilgu laiku ievēroja cilšu sistēmu. Cilts pamatvienība ir *awule*, ko veido radnieki, kas pieder vienam un tam pašam patriarhālajam priekštecim, taču joprojām bija daži cilvēki, kas nebija saistīti ar asins saitēm vai nebija no viena klana, kuri varēja pievienoties *awule*. Parasti vienā ambulā ir no trim vai piecām līdz vairāk nekā desmit mājsaimniecībām. Katrai mazajai ģimenei ir neatkarīga finansiālā drošība, paražas un sociālās attiecības, kā arī garīgā dzīve. Aules vadītājs uzņemas atbildību par nomadu darba praksi un visas kopienas drošību. Vīrs *awule* augošā secībā atrodas *ata*, *lu*, *tayipa* un *wulusi*; augstākā vienība ir reģionālā alianse jūz. Katrai ciltij no dažādiem kazahu klaniem ir savs totēms un izsaukuma zīme. Totems parasti ir simboliska zīme vai figūra; izsaukuma zīmes pārsvarā ir viņu varonīgo senču vārdi. Tiek uzskatīts, ka cilvēki iegūs drosmi, spēku un gudrību, piesaucot savu senču vārdus.⁸²

Lai gan kazahu dzīvē cilšu sistēma pakāpeniski samazinās, cilšu koncepcija joprojām ir dziļi iesakņojusies viņu prātos. Kazahi ir saistīti ar noteikto klanu kā konkrētā klana locekļi; viņiem stingri jāpatur prātā klana ciltsraksti. Kad kazahu cilvēki tiekas pirmo reizi, viņi vienmēr jautā viens otram cilšu nosaukumus, lai redzētu, cik ciešas ir viņu attiecības. Kazahi piekopj stingru cilšu eksogāmiju; jaunam pārim satiekoties, vispirms ir jāatklāj otra cilvēka cilts, un precēties var tikai tie, kas nepieder pie viena klana. Kazahu kāzas sastāv no vīrieša piedāvājuma, saderināšanās, saderināšanās dāvanu nosūtīšanas, apprecēšanās un došanās pēc līgavas rituāliem. Kāzu laikā gan līgavaiņa, gan līgavas ģimenei ir jācienā radnieki un draugi ar lieliem banketi un jālūdz svētība.⁸³

Kazahu senči ticēja senču pielūgsmei, varoņu pielūgsmei un politeismam; vēlāk kazahu tauta sapludināja šīs primitīvās pielūgsmes formas šamanismā. Papildus tam kazahu tauta dažādās pakāpēs ievēroja zoroastrismu, maniheismu, budismu un nestoriānismu, bet šamanisms vienmēr bija vissvarīgākā ticības sistēma. 16. un 17. gadsimtā visas kazahu tautas

⁸¹ **Krader, Lawrence.** Social Organization of the Mongol-Turkic Pastoral Nomads. 273. Lpp.

⁸² **Benson, Linda and Svanberg, Ingvar.** China's Last Nomads: The History and Culture of China's Kazaks. 48-49. lpp.

⁸³ **Krader, Lawrence.** Social Organization of the Mongol-Turkic Pastoral Nomads. 284-286. lpp.

ciltis tika pievērsta islāmam. Ķīnā dzīvojošie kazahi ir sunnītu musulmaņi, uzskatot Korānu par augstāko reliģisko autoritāti.

Līdz mūsdienām, lai gan islāms ieņem pirmo vietu kazahu garīgajā dzīvē, šamanisms nav pilnībā izgājis no viņu dzīves. Kazahi uzskata, ka viss dzīvais dabā ir svēts: debesis, kalni, zeme, ūdens, dzīvnieki un augi ir ar savu dvēseli. Papildus dabas pielūgsmei kazahi saglabā totēmu pielūgsmi - zilais vilks, pūce un gulbis ir kazahu sargeņģeļi. Arī zirgiem, liellopiem un aitām ir savi dievi, kas tos svētī un sargā. Kazahi pielūdz savu senču aizgājušos garus, ticot, ka viņi svētīs un aizsargās arī savus pēcnācējus. Šamaņi, kas var konsultēties ar orākuliem, ārstēt slimības un izraidīt ļaunumus, joprojām ir populāri kazahu vidū.⁸⁴

Kazahiem ir daudz tabu runas, uzvedības un uztura aspektos. Šie tabu attiecas uz viņu dabas pielūgsmi, senču pielūgsmi, totēmu pielūgsmi un islāma reliģiskajām doktrīnām, un tiem ir cieša saistība ar viņu atšķirīgo attieksmi pret savu ekoloģisko vidi un nomadu dzīvi. Dažādi tabu ietekmē kazahu morāles principus, etiķeti, svētkus un tautas paražas, kas nosaka cilvēku vārdus un uzvedību.

2.4. Kirgīzi

Kirgīz ir etnonīms, kas rakstīts arī kā *kyrgyz*, *qirgyz* un citos variantos. Kirgīzi ir plaši izplatīti Kirgizstānā, Uzbekistānā, Tadžikistānā, Afganistānā, Krievijā, Kazahstānā un Ķīnā. Ķīnā dzīvo 185 000 kirgīzu, galvenokārt Kizilsu Kirgizu autonomajā prefektūrā un citās Sīņdzjan daļās. Daži no viņiem dzīvo Fujū apgabalā Heilundzjan provincē. Kizilsu Kirgizu autonomā prefektūra tika dibināta 1954. gadā. Tā atrodas Sīņdzjan rietumos, un kalnu reģioni aizņem vairāk nekā 90 procentus zemes. Ģeogrāfiski tās teritorija ir kā augšupejošas kāpnes no dienvidaustrumiem uz ziemeļrietumiem, kas savieno Tengeri Tieņšaņ un Pamira grēdu krustpunktu, Kunluņas ziemeļu nogāzes un Taklamakanas tuksneša ziemeļrietumu malu un Kašgaras plakankalni. Apgabala iedzīvotāju etniskais sastāvs bez kirgīziem ietver uigurus, haņ, tadžikus, uzbekus un hui.⁸⁵

Vārds "kirgīzs" ir cēlies no tjurku vārda "četrdesmit", kas attiecas uz četrdesmit cilšu kopumu. Par to izcelsmi ir daudz kirgīzu leģendu, piemēram, *Kir-uguz* (Lielo kalnu

⁸⁴ **Benson, Linda and Svanberg, Ingvar.** China's Last Nomads: The History and Culture of China's Kazaks. 44. lpp.

⁸⁵ **Abramzon, S.M.** The Brief History of Kirghiz. 15. lpp.

iemītnieki), *Kir-oguz* (kalns un upe). Iedzīvotāji), *Kirk-juz* (četrdesmit ciltis), *Kirgez* (Nomadi kalnā) un *Kirk-kiz* (Četrdesmit meitenes). Visiem ir sākotnējās Jeņisejas kirgīzu politiskās vienotības konotācija ar aborigēnu tjurku ciltīm, kas pašlaik veido kirgīzus.⁸⁶

Kirgīzu vārds pirmo reizi parādījās ķīniešu Sima Cjeņ 司马迁⁸⁷ gadagrāmatu rakstos, kas pazīstami kā *Gekun* 鬲昆 jeb *Jiankun* 坚昆. Kopš tā laika Ķīnas vēsturiskajos dokumentos, piemēram, *Qigu*, *Hegu*, *Hugu*, *Xajax*, *Qilichis* – tie tika minēti, līdz mongoļu Juaņ dinastija tos ierakstīja kā *Gyligiz*. 9. gadsimtā kirgīzi bija tik spēcīgi, ka iznīcināja seno uiguru hanisti. 13. gadsimtā tos aneksēja Juaņ dinastija. Cjin dinastijas laikā kirgīzi masveidā migrēja Taškentas un Ferganas ielejās un Hindukušas kalnos. Dažus no viņiem Ķīnas ziemeļaustrumos pārmitināja Mandžūru Cjin dinastijas valdnieki.⁸⁸

Kirgīzu valoda pieder pie altiešu dzimtas tjurku grupas austrumu atzara ar arābu rakstības sistēmu. Kirgīzi runā arī uiguru valodā Sjiņdzjan dienvidos, kazahu valodā Sjiņdzjan ziemeļos un runā ķīniešu valodā vai mongoļu valodā citās Ķīnas daļās.

Kirgīziem ir tradicionāla cilšu identitāte, organizācija un ideoloģija. Tie stingri nošķir iekšējās cilts uzvārdu *iqkilik*, ārējās cilts uzvārdu *sirtkilik* un plašākos 30 *otuzuul* cilts uzvārdus. Senču septiņās paaudzēs jāatceras savu senču vārdi. Viņiem ir kopīgs ģimenes kodols, respektējot vecākos cilts locekļus. Kirgīzi stingri ievēro cilšu eksogāmiju. Kad jauns vīrietis un meitene satiekas, viņiem ir jāpaaugstinās par viņu klaniem, un tikai tie, kas nepieder pie viena klana, var runāt par mīlestību un laulību. Tradicionāli bērnu laulības lēma vecāki. Ir trīs saderināšanās veidi: dzemdē, zīdaiņa vecumā un pusaudža gados. Mājas liellopi ir galvenā saderināšanās dāvana no līgavas ģimenei, un to skaits nedrīkst būt mazāks par deviņām galvām, proti, *toguz*. Tā ir kirgīzu paraža izrādīt lielu cieņu vecajiem un ievērot vienlīdzīgas vīriešu un sieviešu tiesības.⁸⁹

Kirgīzu senči ticēja totēmismam un pielūdza senčus, balstoties uz šamanisma filozofiju, kas ietver mijiedarbību starp debesīm vai dabu, cilvēkiem un spokiem vai gariem. Viņu totēma dzīvnieki bija brieži, sniega leopardi, pelēkie vilki, ērgļi un liellopi. Viņi arī ticēja *Umay*⁹⁰ dievītei, debesu dievam, un tādējādi viņi pielūdza sauli, mēnesi un zvaigznes. Viņi netika pieņemti islāmā un kļuva par sunnītu musulmaņiem līdz Cjin dinastijai. Mūsdienās mošejas ir viņu pielūgsmes centrs, un tās galvenokārt tiek celtas pilsētās, lai

⁸⁶ **Hu Zhenhua**, *The study on the Kirghiz Language and Culture*, 37. lpp.

⁸⁷ 145. g.p.m.ē.-90. g.p.m.ē. Sturnieks, rakstnieks, astronoms Haņ impērijā, imperatora Vu 武帝 galmā.

⁸⁸ **Abramzon, S.M.** *The Brief History of Kirghiz*. lpp. 25.

⁸⁹ **Zhumaturdu, Adil, Manbetturdu and Gulbar Kojosh**. *Folk Religion and Society of the Kyrgyz People* 45. lpp.

⁹⁰ Vecākā tjurku un mongoļu tautu sieviešu dievība, kas ierindota otrajā vietā aiz Tengri.

musulmaņi sludinātu, lūgtu, kalpotu, kā arī svinētu kāzas un bēres. Viņi svin islāma svētkus, piemēram Novrūzs⁹¹. Bet kirgīzi, kas pārcēlās uz dzīvi Ķīnas ziemeļaustrumos Cjin dinastijas laikā, joprojām tic šamanismam un Tibetas budismam. Runājot par bērēm, kirgīzi ievēro islāma tradīciju apbedīšanai zemē, pirms, tam mirušos aptinot, ar baltu audumu un vīriešu radniekiem pavadot uz kapsētu.⁹²

Kirgīziem ir stingri ētikas un uzvedības kodeksi. Kirgīzu paraža ir ievērot etiķeti un labas manieres un būt viesmīlīgiem pret viesiem. Draugiem un radiem, kas satiekas ceļā, vajadzētu sveicināt vienam otru ar rokasspiedienu un paklanīties, labo roku pieliekot pie krūtīm. Cūkgaļa, suņu, ēzeļu, mūļu un mirušo dzīvnieku gaļa ir tabu. Tāpat ir aizliegts atslogot sevi ap jurtu vai māju. Jāt ar auļojošu zirgu līdz durvīm ir nepieklājīgi, jo tas ir saistīts ar nāves paziņojumu vai draudošu ziņu izplatīšanu. Kirgīzi ar riebumu uztver melošanu, krāpšanos un lamāšanos.⁹³

2.5. Uzbeki

Uzbeki sevi sauc par "uzbek" un "ozbek". Uzbeku kopējais iedzīvotāju skaits Ķīnā ir aptuveni 12 000 cilvēku. Viņi pārsvarā mīt Kašgaras, Jarkandas, Ječen, Jinin, Urumči, Tačen, Mori, Cjintai apgabalos un Sjiņdzjan pilsētās. Uzbeki galvenokārt dzīvo kopā ar uiguru, kazahu, kirgīzu, haņ un hui tautībām. Lielākā daļa uzbeku dzīvo Uzbekistānā, citi dzīvo Centrālāzijā un visā pasaulē.⁹⁴

Mūsdienu uzbeku veidošanās ir saistīta ar trim avotiem: pirmie bija agrīnie tjurki, kas ieradās Transoksianas apgabalā, un tjurku asimilētie pamatiedzīvotāji; otrkārt, pilsētā un mazpilsētās dzīvoja tjurkizētie Irānas iedzīvotāji; treškārt, 15. un 16. gadsimtā bija uzbeku nomadi, kas nāca no Sīras un Amūras upju lejteces. Paši uzbeki cēlušies no Zelta ordas haniste 欽察汗國 (1207.-1483.) 14. gadsimtā. Juaņ vēsturē viņus sauca par *uzbeg* vai *juedzubie*, kas nozīmē "mūsu vadītājs". Čingishana vecākā dēla Joči teritorijā tika izveidots Zelta ordas valdība, kas kļuva par vienu no četriem Mongolijas impērijas hanistiem.⁹⁵

⁹¹ Ir persiešu, kurdu un citu irāņu tautu jaunais gads un pavasara svētki.

⁹² **Zhumaturdu, Adil, Manbetturdu and Gulbar Kojosh.** Folk Religion and Society of the Kyrgyz People, 25. lpp.

⁹³ **Ibid**, 33. lpp.

⁹⁴ **Jia Congjiang.** The Uzbek People. 9. lpp.

⁹⁵ **Luo Jiansheng.** The Uzbek People. 14. lpp.

1312.–1340. gadā Joči uzbega piektās paaudzes mazdēls pārvaldīja šo plaukstošo apgabalu, ko agrāk sauca par Uzbeku haniste, un popularizēja islāmu. Lai piešķirtu hanam lielu nozīmi, daudzi tautieši apgalvoja, ka viņi ir uzbeki. 15. gadsimtā Zelta orda sabruka un uzbeki organizējās aliansē, 1451. gadā izveidojot Šaibani haniste (1451-?) un nodibinot uzbeku tautas statusu Centrālāzijā. Pēc tam viņi devās uz dienvidiem un integrējās ar tjurkiem Buhāras, Samarkandas, Taškentas un Khwarezmas pilsētās, pakāpeniski pārtopot no klejotājiem par kolonistiem ap Transoksianas oāzēm. Nosaukums "uzbeks" tika fiksēts šajā laikā. No 16. gadsimta līdz 19. gadsimta beigām uzbeki izveidoja Buhāras 布哈拉汗国 (1506.-1785.), Hivas 希瓦汗国 (1511.-1873.) un Kokandas hanistes 浩罕汗国 (1709.-1876.), līdz 1876. gadā tos anektēja cariskā Krievija. Uzbeki veica uzņēmējdarbību pa Zīda ceļu, starp Centrālāziju un Centrālajiem plakankalnēm, un pakāpeniski apmetās uz dzīvi Sjiņdzjan. Diezgan liels skaits uzbeku uz Ķīnu pārcēlās Cjin dinastijas laikā; tos var identificēt kā tipisku “no malas nākušu” tautību.⁹⁶

Uzbeku valoda, kas pieder pie Altaja valodu saimes tjurku valodu grupas dienvidrietumu karļuku valodas atzara, veidojās uz hakaniešu valodas bāzes 14. gadsimtā. Strukturālajā morfoloģijā uzbeku valoda pieder pie aglutinācijas valodas bez dialektu atšķirībām, un to ietekmē persiešu, arābu, kirgīzu, kazahu un uiguru valodas. Izrunas, gramatikas un morfoloģijas aspektos tai ir dažas līdzības ar uiguru valodu. Uzbeki vēsturiski izmantoja arābu, persiešu un čagatai rakstus, savukārt mūsdienā uzbeku rakstu valoda ir alfabētiskā rakstības sistēma, kas pārstrukturēta, pamatojoties uz čagatai rakstību. Uzbeki Sjiņdzjan mūsdienās lieto uiguru vai kazahu rakstu valodu.⁹⁷

Uzbeki parasti praktizē endogāmiju; eksogāmija tiek pieņemta tik ilgi, kamēr arī šīs citas tautības ir islāma ticīgie; brālēnu un māsīcu laulības ir atļautas. Viņu laulība pārvēršas no sarunātām laulībām par brīvu laulību. Laulības process sastāv no saderināšanās un kāzām. Saderināšanās sastāv no sākotnējās saderināšanās un formālās saderināšanās. Kāzu ceremonija ir lieliska un parasti ilgst vairākas dienas. Uzbeku ģimenes parasti ir mazas, kuru pamatā ir laulības attiecības un bērni. Dēli pēc apprecēšanās dzīvo patstāvīgi. Bet viņi joprojām strādā un pusdienu kopā ar vecākiem un rūpējas par veciem cilvēkiem. Parasti ģimenes īpašumu pārvalda ģimenes galva. Dažreiz sievietes vecāku mājās var baudīt mantojuma tiesības, bet tikai pusi no tā, ko var iegūt vīrieši. Ja nav tieša radnieka, īpašumu manto blakus radnieki. Pretējā gadījumā tas tiek ziedots mošejām.⁹⁸

⁹⁶ Luo Jiansheng. The Uzbek People. 18. lpp.

⁹⁷ Zhao Xiaogang. Uzbek Socio-economic and Cultural Research. 15. lpp.

⁹⁸ Ibid. 31. lpp.

Uzbeki agrāk ticēja zoroastrismam, budismam un maniheismam, bet tagad viņi ir sunnītu musulmaņi. Turklāt šamanisms, ko savulaik plaši piekopa uzbeki, joprojām ir saglabājies nelielā mērā. 7. līdz 10. gadsimtā islāms pakāpeniski iekļuva ciltīs līdz ar arābu iebrukumiem Centrālāzijā un kļuva par dominējošo reliģiju. Buhārā, Samarkandā un Khvarezmā tika izveidotas daudzas reliģiskas skolas, kas padarīja šo teritoriju par islāma kultūras centru Centrālāzijā. Uzbeku vidū dominēja sūfiju filozofija, kas atstāja dziļu ietekmi uz kultūru visā Centrālāzijā. Uzbeku rituāli tiek veikti dažādos posmos: vārda došanas ceremonija, pirts ceremonija, kratīšanas ceremonija, apgraizīšana (zēniem) un ausu ceremonija (meitenēm). Apbedīšana ir uzbeku pirmā izvēle bērņu praksē. Ķermenis vispirms tiek ietīts baltā drānā, pēc tam nogādāts bērēs, kurās parasti mošejā piedalās tikai vīrieši. Pēc bērēm ģimene rīko piemiņas ceremonijas pirmajā, septītajā, četrdesmitajā dienā un nāves gadadienā.⁹⁹

2.6. Tatāri

'Tatāru' ir vārds, kā viņi sauc paši sevi; Ķīnas vēstures ierakstos dažādos laikos tas tika tulkots kā *Daheng*, *Tatar*, *Dada*. Kā transnacionālai tautai tatāriem Ķīnā ir 4890 iedzīvotāju (2000. g. skaitīšana); viņi pārsvarā dzīvo Siņdzjanas uiguru autonomajā apgabalā Jinin, Tačen un Urumči, Čandzji Hui autonomajā prefektūrā un dažos pastorālajos apgabalos Altaja reģionā. Tatāri ārpus Ķīnas galvenokārt mīt Krievijā, Ukrainā un Centrālāzijas valstīs. Krievijas robežās dzīvojošo tatāru iedzīvotāju skaits ir 5,5 miljoni; viņi ir otrā lielākā tautība valstī pēc pašiem krieviem.¹⁰⁰

Pašreizējā tatāru tauta ir pamatiedzīvotāju ciltis no Volgas upes, tjurku valodā runājošie cilvēki, bulgāri un kipčaki, kas 13. gadsimta Mongoļu Rietumu ekspedīcijas laikā integrējās ar mongoļiem un tatāriem. Turklāt tolaik par tatāriem dēvētie bija arī cilvēki, kas runāja tjurku valodā un dzīvoja Krimā un Sibīrijā.¹⁰¹

Termins tatārs pirmo reizi parādījās tjurku Orkhon-Yenisei uzrakstos 8. gadsimtā. Ķīniešu Tan dinastijas 唐朝 (618.–690., 705.–907.) dokumentos tas parādījās kā ‘tartar’ nomadu cilts tjurku haniste laikā. Tatāri sāka attīstīties, līdz ar tjurku haniste norietu, un pēc tam tos pārvaldīja mongoļi. Tāpēc mongoļu rietumu ekspedīciju laikā rietumos mongoļus

⁹⁹ **Zhao Xiaogang.** Uzbek Socio-economic and Cultural Research. 47. lpp.

¹⁰⁰ **Charneysiff, Malik.** Education History of the Chinese Tatars. 13. lpp.

¹⁰¹ **Ishakov, Iridan.** Coming from the Volga River: the Tatar People. 9. lpp.

kopīgi sauca par tatāriem. 13. gadsimtā mongoļi-tatāri, kas bija uzsākuši ekspedīcijas rietumu virzienā, ap Volgas upi nodibināja Zelta ordu, kuras locekļi bija protobulgāri, tjurku valodā runājošie cilvēki un kipčaki. 15. gadsimtā Zelta ordu nomainīja Kazaņas haniste 喀山汗国 (1438.-1552.). Pēc tam "tatārs" pakāpeniski kļuva par kazaņiešu un citu kaimiņtautu vārdu. Pēc 19. gadsimta vidus uz Sjiņdzjan no Kazaņas, Ufas, Urāliem, Sibīrijas un citām vietām, kuras atradās cariskās Krievijas kontrolē, uz Sjiņdzjan migrēja vairāki tatāru uzņēmēji, intelektuāļi un reliģijas profesionāļi; viņi bija tagadējo tatāru priekšteči Sjiņdzjan.¹⁰²

Ķīniešu tatāriem ir sava valoda, kas pieder pie Altaja valodu saimes tjurku valodu grupas kipčak valodu atzara ar arābu alfabētā balstītu rakstīšanas sistēmu. Daudzi tatāri pārvalda arī uiguru valodu, kazahu valodu un, protams, ķīniešu valodu.

Agrāk tatāri praktizēja poliginiju, bet mūsdienās monogāmija tatāru vidū ir bijusi normāla parādība. Tatāri iespēju robežās praktizē endogāmiju (laulības tatāru tautas ietvaros) vai laulības ar citām tautībām, kas arī ir islāma ticīgie. Parasti pilsētās pāris un viņu bērni veido nelielu ģimeni, savukārt laukos viņi joprojām saglabā paplašinātas ģimenes formu, kurā trīs vai četras paaudzes dzīvo kopā vienā saimniecībā.¹⁰³

Tatāru ciltis nav etniski diferencētas, bet pēc dzīvesvietas tās iedala Kazaņas tatāros, Astrahaņas tatāros, Sibīrijas tatāros un Krimas tatāros. Tatāri ir sunnītu islāma sekotāji, tāpēc viņi dzīvo islāma kultūras caurstrāvotu dzīvi. Tatāru kāzas un bēres notiek saskaņā ar islāma noteikumiem. Tatāru kultūru dziļi ietekmējusi arī slāvu kultūra, īpaši krievu kultūra. Šī tatāru, slāvu un islāma ietekmes kombinācija ir radījusi unikālo tatāru etnisko kultūru. Mūsdienu tatāru izglītība attīstījās diezgan agri. 19. un 20. gadsimtā tatāru intelektuāļi Jinin, Tačen un citās vietās izveidoja jauna stila skolas, kas deva lielu ieguldījumu ne tikai pašu tatāru, bet arī viņu uiguru un musulmaņu biedru izglītībā un kultūras aktivitātēs¹⁰⁴

2.7. Tadžiki

"Tadžik", šo cilvēku pašu dotais vārds nozīmē "kronis". To izcelsme meklējama Pamiras austrumu daļā dzīvojošajās ciltīs, kas vairākus gadsimtus pirms mūsu ēras runāja irāņu valodā. Lielākā daļa ķīniešu tadžiku pieder pie Selekurū tadžikiem, kas apzīmē

¹⁰² **Ishakov, Iridan.** Coming from the Volga River: the Tatar People. 16. lpp.

¹⁰³ **Charneysiff, Malik.** Education History of the Chinese Tatars. 19. lpp.

¹⁰⁴ **Ishakov, Iridan.** Coming from the Volga River: the Tatar People. 31. lpp.

plakankalnes tadžikus. Ķīnas tadžiki saskaņā ar 2000. gada tautas skaitīšanu ir 41 028 iedzīvotāji. Viņi galvenokārt dzīvo Taškurgšanas Tadžikistānas autonomajā Kašgaras apgabalā Sjiņdzjan dienvidrietumos, un citi dzīvo ap šo apgabalu, Jarkandas, Zipas, Kagilikas, Pišas apriņķos un Kašgarā. pilsēta, kas atrodas Tarimas baseina pašā rietumu daļā. Neliela daļa dzīvo Urumči un citās pilsētās.¹⁰⁵

Taškurgšan, kas nozīmē akmens pilsēta, atrodas Pamiras plakankalnē ar sausu, mērenu augstienes klimatu. Šī vieta atrodas blakus Jarkandas un Kagilikas pilsētai rietumos, Akto apgabalam un Muztagatas kalnam ziemeļos. Tai ir arī kopīga robeža ar Pakistānu un Afganistānu dienvidrietumos un ar Tadžikistānu rietumos. Tāpēc tadžiki ir pārrobežu etniskā grupa. Haņ dinastijā Taškurgšan rajons bija Puli karalistes galvenais centrs un pazīstams kā Cjepaņtuo karaliste no Ziemeļei līdz Tan dinastijai. Valdība izveidoja vietējās iestādes šoudžuo 守捉 Pamiras apgabalos, ko senatnē sauca par Cunlin 葱岭, Šules pilsētā. Šis rajons piederēja Jitieņ karalistei Sun un Juaņ dinastijās, un Jercjan karalistei Min dinastijā. Cjin dinastijā tika izveidota iestāde ar nosaukumu seleku'erhui, kas bija Kašgaras padomnieka pārraudzībā, un vietējos iedzīvotājus tur sauca par *Seleku'erhui*. 1902. gadā tika izveidota cita veida šašes valdības institūcija, un Puli apgabals, kas tika dibināts 1913. gadā, nonāca Kašgaras valdības pakļautībā. 1954. gada septembrī tika nodibināts Taškurgšan Tadžikistānas autonomais apgabals, un 1955. gadā tas kļuva par autonomu apgabalu. Kaimiņu apgabalos tika izveidotas daudzas Tadžikistānas apdzīvotas vietas, kurās dzīvoja ievērojams skaits tadžiku iedzīvotāju.¹⁰⁶

Šiem cilvēkiem ir sava valoda, kas pieder indoeiropiešu valodu saimes irāņu valodu grupas pamiru valodu atzaram. Lielākā daļa ķīniešu tadžiku izmanto tadžiku Seleku'er dialektu, bet tadžiki, kas dzīvo Dabudaer ciemā, izmanto Vahan dialektu. Uiguru rakstību lieto lielākā daļa tadžiku; Šī tautība lieto arī uiguru, kirgizu un haņ valodas. Parasti cilvēki, kas dzīvo decentralizētos apgabalos, lieto uiguru mutvārdu un rakstisko valodu, un daži no viņiem var runāt persiešu valodā. Mūsdienās bērni mācās ķīniešu valodu bērnudārzos un sākumskolās, lai uzlabotu savas valodas prasmes.¹⁰⁷

Monogāmija ir izplatīta lielākajai daļai tadžiku, taču daudzsievība, kas ir izplatīta islāmā, pastāvēja arī dažu tadžiku vidū. Laulībai ir svarīga loma. Tikmēr šķiršanās un atkārtotas laulības viņu sabiedrībā notiek reti. Tadžikistānas tradicionālās kāzu procedūras ietver saderināšanos, diskusijas, kāzu ceremoniju, islāma rakstu lasīšanu, gredzenu maiņu, hidžaba

¹⁰⁵ **Xiao Zhixing.** The Tajik. 12. lpp.

¹⁰⁶ **Xiren, Kurban, Madalihan and Duan Shiyu.** The Chinese Tajik. 21. lpp.

¹⁰⁷ **Xiao Zhixing.** The Tajik. 18. lpp.

atklāšanu utt. Kāzu laikā tiek rīkotas arī daudzas atpūtas aktivitātes, piemēram, satikšanās un diaoyang (spēle, kurā cilvēki zirga mugurā satver beigtu aitu), kas iemieso šīs tautības kultūras iezīmes. Atšķirībā no tadžikiem kas dzīvo Tadžikistānas Republikā un Afganistānā, Ķīnas tadžiki ievēro islāma šītu sektu bez gavēņa vai hadža uz Meku.¹⁰⁸

2.8. Dunsjan

Dunsjan tauta sevi sauca par *Sarta*, kas nozīmē "tirgotājs". Vispārīgi runājot, tas attiecās uz musulmaņu grupu, kas dzīvoja Centrālāzijā 12. un 13. gadsimtā un kurā galvenokārt bija tjurki un persieši. Nosaukums "Dunsjan" cēlies no termina, kas apzīmē viņu apdzīvoto vietu, Dunsjan apgabalu senā pilsētā ar nosaukumu He prefektūra (mūsdienu Liņsja Hui autonomā prefektūra) Gaņsu provincē. Šai tautībai agrāk bija vairāki nosaukumi, piemēram, Dunsjan Huihui, Dunsjan Mongol un Dunsjan Tu. Ar 515 000 iedzīvotāju Dunsjan tauta galvenokārt dzīvo Dunsjan autonomajā apgabalā Liņsja Hui autonomajā prefektūrā Gaņsu prvoincē, bet citi ir izkaisīti Guanhe, Hedžen, Huinin, Jumen apriņķos Lanžou pilsētā Gaņsu pilsētā un Ili Kazahu autonomajā prefektūrā Siņdzjan provincē. Neliels skaits no viņiem dzīvo Ninsja un Cjinhai.¹⁰⁹

Zinātnieki parasti uzskata, ka Dunsjan izveidošana bija saistīta ar Mongoļu karaspēka Rietumu ekspedīcijām 13. gadsimtā. Tajā laikā daudzi Sarta tika uzņemti Mongoļu armijā un pārcēlās uz austrumiem, uz Dunsjan apgabalu. Pēc tam šie cilvēki saplūda ar vietējām mongoļu, haņu un tibetiešu tautām, Juan dinastijas vidus periodā izveidojot Dunsjan tautu.¹¹⁰

Sarta virzījās uz austrumiem un tika atdalīti no armijas, iekļāvušies vietējās tautās. Viņi apmetās uz dzīvi Dunsjan rajonā, ko vadīja Ninhe amatnieks, vārdā daluhuači 达鲁花赤. Šī teritorija piederēja He prefektūras apsardzei, un *hufanbaihusuo* (oficiālā iestāde, ko izmantoja vietējo iedzīvotāju kontrolei) tika izveidota no Dunsjan cilvēkiem, kuri pārstāvēja dažādas sociālās grupas. Šiem cilvēkiem bija jāmaksā nodokļi un jāuzņemas vietējo amatpersonu darbs. Tajos dominēja *tusi* 土司 (vietējie pierobežas rajonu priekšnieki, kuriem varu piešķīra centrālā valdība). Imperatora Hunvu 朱元璋¹¹¹ (1368.-1398.) valdīšanas vidus gados Cjin dinastijā *Lijia* 里甲 sistēma (pamata līmeņa politiskā organizācija, ko izmantoja

¹⁰⁸ Xiren, Kurban, Madalihan and Duan Shiyu. The Chinese Tajik. 31. lpp.

¹⁰⁹ Ma Zhiyong. The History of the Dongxiang in Gansu Province. 14. lpp.

¹¹⁰ Tuo Jinrong. A study on the Dongxiang Economy and Social Development. 19. lpp.

¹¹¹ Pirmais Ķīnas Min impērijas imperators no 1368. līdz 1398. gadam.

musulmaņu apgabālā Gansu; *li* 里 ir sistēmas vienība) tika izmantota He prefektūrā, un Dunsjan izveidojās deviņi *li*. Cjin dinastijas laikā dominējošā sistēma attīstījās par *she* (cita veida vietējās pārvaldības organizācija).¹¹²

Dunsjan runā valodā, kas pieder pie altiešu valodu saimes mongoļu valodu grupas, kurā ir 40–50 procenti mongoļu aizņēmuma vārdu, 40 procenti ķīniešu aizņēmuma vārdu un neliela daļa tjurku aizņēmuma vārdu. Daudzi Dunsjan var saprast tu, baoan un juguru valodas. Dunsjan, kuriem nav savas rakstu valodas, rakstiski izmanto ķīniešu valodu.¹¹³

Jaunie pāri no dunsjan tautības iesaistās laulībās, ko norunājuši viņu vecāki, iepriekš nesatiekoties vienam ar otru. Vispārīgi runājot, kad meitenes ģimene dos solījumu savedējam, zēna ģimene etiķetes dēļ nosūtīs "rezervācijas tēju". Pēc tam notiks oficiāla saderināšanās ar saderināšanās dāvanām, ko līgavainis nosūtīs līgavas ģimenei. Pēdējā saite ir oficiālā kāzu ceremonija. Dunsjan definē klanu kā *jiawu* 家务. Atbilstoši radniecības līmeņiem *jiawu* klasificē kā *qinjiaowu* 亲家务 (tuvu), viena un tā paša vectēva pēcnācējus un *dajiaowu* 大家务 (tālu), tā paša vecvectēva vai vecvectēva tēva pēcnācējus. Ciemus, kas sastāv no šīm divām vienībām, sauc par *a'hengde*, un to atzarojumi nepārtraukti migrē uz citām vietām apgabālā. Sākotnējie ciemati tiek saukti par *laozhuang* vai *laogenzi*. Mainoties vietām un laikiem, dažādu *laozhuang* (vecais ciems) atzaru radniecības attālinās, bet cilvēki joprojām cits citu sauc par *a'hajiao* vai *a'hale*, kas nozīmē viena un tā paša senča pēcnācējus. Pēc tēva nāves vecākais dēls uzņemas vadību par senču templi un klana varu (ģimenes galvas varu); šī ir mantojuma tradīcija starp dunsjan tautības pārstāvjiem. Viņiem nav kopīga ģimenes kodola, un dēli pēc apprecēšanās dzīvo kopā ar saviem vecākiem. Ģimenes locekļi nedzīvo šķirti, kamēr viņiem visiem pietiek vietas. Līdz ar šķiršanos vecāki īpašumu sadalīs no jauna, un jaunākais dēls mantos vairāk nekā viņa brāļi, jo viņš joprojām dzīvos kopā ar vecākiem. Visi dēli sedz vecāku bērnu izmaksas. Savukārt vectēvs paļaujas uz vecāko mazdēlu ar tēva amatu un mantu. Ģimenes sievietēm nav mantojuma tiesību.¹¹⁴

Juaņ beigās un Min dinastiju sākumā islāms tika ieviests Dunsjan apgabālā. Pirmo četrdesmit *shaikh qutb* (misionāru) grupu un Hamudze bija grupas līderis, kas ieradās Hedžou un izklīda misionāra darbam. Hamudze mainīja Lundzja kalna nosaukumu uz Hamudze Nulun (*nulong* nozīmē "kalns" dunsjan valodā) un uzcēla lielāko mošeju Dunsjan apgabālā, ko sauc par *Hemudzelin* mošeju. Pēc viņa nāves viņš tika apglabāts tur, un kaps tika nosaukts

¹¹² **Tuo Jinrong.** A study on the Dongxiang Economy and Social Development. 37. lpp.

¹¹³ **Ma Zhiyong.** The History of the Dongxiang in Gansu Province. 24. lpp.

¹¹⁴ **Tuo Jinrong.** A study on the Dongxiang Economy and Social Development. 45. lpp.

Hemudze Cjubbah. Cits misionārs vārdā Anbass ieradās dunsjan vienlaikus ar Hamuze, kur Shagoumen Qubbah bija misionāra darba uzmanības centrā. Pēc tam vēl astoņi *saiyid* (nosaukums īpaša veida cilvēkiem islāmā; arābu valodā tas sākotnēji nozīmē “vadonis”, un pēc tam ieguva nozīmi “’gudrā pēcteči”) ieradās no rietumiem kopā ar vadoni vārdā Aliata, kurš dzīvoja Bulun grava Gao kalnā. Visiem šiem cilvēkiem bija svarīga loma islāma izplatīšanā Dunsjan apgabalā, kā rezultātā visi cilvēki tur kļuva par musulmaņiem.¹¹⁵

2.9. Sala

Sala ļaudis, kas sevi dēvē par *salar*, kaimiņos esošie haņ un tibetieši parasti sauc par Sala. Sala minoritāšu grupas iedzīvotāju skaits ir aptuveni 111 000, un 80 procenti dzīvo Sjuanņhua Sala autonomajā apgabalā Cjinhai un apkārtējos rajonos, piemēram, Hualun apgabalā un Sjinin un geermu pilsētās. Pārējie ir izkaisīti Jishishan apgabalā un Linxia pilsētā Gaņsu un Jili, un Vulumučī pilsētās Sjiņdzjan. Sala minoritātes apmetņu apgabals, kas atrodas pie Dzeltenās upes, kas atrodas aptuveni 1800 m virs jūras līmeņa un ar maigu klimatu, ir viens no labākajiem Cjinhai lauksaimniecības rajoniem. Tur plakankalnē atrodas Menda ezers, kas ļoti līdzinās tropiskam kūrortam.¹¹⁶

Saskaņā ar sala folkloru Samarkandā, Centrālsāzijā, bijuši divi brāļi, vārdā Karamangs un Akmangs. Karaļa nepanesamo vajāšanu dēļ abi brāļi ar kamieli, kas bija apkrauts ar korānu un nedaudz vietējā ūdens un augsnes, veda savus klanu ļaudis pret saullēktu, lai meklētu savu ideālo dzimteni. Pa ceļam viņi izgāja cauri neskaitāmām grūtībām, šķērsoja Siņdzjan, Lanžou, Ninsja un beidzot sasniedza vietu, ko mūsdienās sauc par Sjuņhua Cjinhai un kas tolaik atradās Min dinastijas Hunvu valdījumā. Tā kā kamielis pārvērtās par baltu akmeni un viņi atklāja, ka ūdens un augsne tur bija tieši tāda pati, kā līdzī paņemtā, viņi nolēma tur apmesties.¹¹⁷

Sala galvenā valoda ir salāniešu valoda. Sala cilvēki arī parasti brīvi pārvalda ķīniešu valodu, daži izmanto tibetiešu vai uiguru valodu. Salāniešu jeb sala valoda ir oguzu valodas forma, kas pieder pie altiešu valodu saimes tjurku grupas, kas ir unikāla valoda Ķīnā. Vēsturiski tjurku rakstzīmes, kas ir sava veida arābu/persiešu alfabēta rakstība, savulaik

¹¹⁵ **Tuo Jinrong.** A study on the Dongxiang Economy and Social Development. 54. lpp.

¹¹⁶ **Lipman, Jonathan Neaman.** Familiar Strangers: A history of Muslims in North-west China. 79. lpp.

¹¹⁷ **Mi Yizhi.** The History of Sala. 14. lpp.

izmantoja sala iedzīvotāji. Sala iedzīvotāji reliģiskajā praksē izmantoja arī arābu un persiešu valodu. Mūsdienās viņi izmanto ķīniešu rakstību.¹¹⁸

Saskaņā ar vēsturiskiem ierakstiem un pētījumiem sala ir cēlušies no vienas no 24 tjurku oguzu ciltīm, ko sauca par Salur, Sui (581.–618.) un Tan dinastijas (618.–907.) laikā Ķīnā. Pirms 6. gadsimta oguz dzīvoja Tieņšaņ austrumos. Vēlāk viņi lielā skaitā migrēja uz rietumiem pēc rietumu tjurku režīma sabrukšanas. Aptuveni 10. gadsimtā oguz pieņēma islāmu. 11. gadsimtā oguz, ieskaitot sala tautu, pārcēlās uz dienvidiem, iekaroja Abasīdu dinastiju un nodibināja lielo Seldžuku impēriju 塞尔柱帝国 (1037.-1194.) ar galvaspilsētu Bagdādē. 12. gadsimta vidū sala gandrīz 150 gadus veidoja Sala dinastiju apgabalā, kas tagad atrodas Irānā. Šajā laika posmā daži sala turpināja virzīties uz rietumiem un sasniedza zemi, kas ir mūsdienu Turcija, un nodibināja Karamanoghlu dinastiju. 15. gadsimtā viņi kopā ar citiem tjurkiem nodibināja vareno Osmaņu impēriju 奥斯曼帝国 (1299.-1922.). Daži no Sala, kas dzīvo Centrālāzijā, kļūst par galvenajiem mūsdienu turkomāņu priekštečiem. Citi sala, kurus vadīja Karamanoghlu, devās kopā ar mongoļu armiju savā ekspedīcijā uz Ķīnu un apmetās mūsdienu Sjuņhua 13. gadsimtā.¹¹⁹

Sala senčus mongoļi iecēla par *darughachi* (augstākajiem vietējiem administratoriem) Jishi apgabalu Juan dinastijas laikā (1271.-1368.), pārvaldot mūsdienu Sjuņhua un citas vietas. Līdz Min dinastijas laikam Sala pārstāvji izveidojās par tautu mūsdienu Ķīnā. Vairākās militārajās operācijās, aizstāvot Min reģionus un teritorijas, salas iedzīvotāji tika atzīti par izcilu spēku. Tomēr Cjin dinastijā valdībai neizdevās objektīvi risināt islāma un salas jautājumus. Valdība īstenoja apspiešanas politiku, kā rezultātā sala iedzīvotāji izraisīja traģiskas pret Cjin vērstas sacelšanās, kas atkal un atkal cieta neveiksmi.¹²⁰

Sala praktizē monogāmiju un endogāmiju ar agrīnām laulībām, bet laulību īpatsvars ar citām etniskām grupām pakāpeniski pieaug. Agrāk salas iedzīvotājiem bija paraža kāzu ceremonijas laikā dejojot kamieļu deju.¹²¹

Kas attiecas uz sala tautas tradicionālo sociālo organizāciju, pastāv *aghini*, *kumsan*, *aghil*, *gang* un tā tālāk institūcijas. *Aghini* nozīmē 'brālī'; tā ir cieša ģimenes organizācija, kuras pamatā ir attiecības ar tēvu vai izcelsme caur vīriešu līniju. *Kumsan* attiecas uz klaniem, kas ir sadalīti no aghini radniecības. Tā ir attālināta attiecību organizācija, kuras pamatā ir patrilineāra līnija. *Aghil* nozīmē 'ciems, kas sastāv no vairākiem kumsamiem'. *Gang*

¹¹⁸ Han Jianye. The Sala's Culture and Language. 16. lpp.

¹¹⁹ Mi Yizhi. The History of Sala. 18. lpp.

¹²⁰ Ibid. 27. lpp.

¹²¹ Ma Wei, Ma Jianzhong and Stuart, Kevin. 'The Xunhua Salar Wedding'. 18. lpp.

veidojas vairāku ciemu kopdarbā. Vēsturiski Sjuņhua reģionā bija astoņas *gang*, bet Hualun apkārtnē – piecas.¹²²

Sala agrāk bija reliģiska sistēma, ko sauca par qadi, kas bija šamanisma veids. Laikam ejot, pēc salas etniskās grupas izveidošanās viņi pievērsās islāmam, un vēlāk izveidojās trīs galvenie atzari — *qadim*, *qadiriyya* un *ikhwan*. Nav pārsteidzoši, ka gandrīz visur viņu zemēs var atrast mošejas. Sala iedzīvotājiem Korbans (Upurēšanas svētki) un Balram (Gavēņa pārtraukšanas svētki) ir divas vissvarīgākās svinības, un daži no viņiem arī svin Svētā Klementa dienu. Kas attiecas uz bērēm, salas iedzīvotāji praktizē apbedīšanu, liekot uzsvaru uz ātru apbedīšanu.¹²³

2.10. Baoaņ

Baoāņi sevi sauc par *baoankun*, savukārt citas tautības viņus sauc par *baoranren* 保安人 (baoan cilvēki). Etnonīms “Baoaņ tauta” tika apstiprināts kā šīs tautības oficiālais nosaukums 1952. gadā. Baoaņ iedzīvotāju skaits ir 16 505, un tie galvenokārt dzīvo Jišišan Baoaņ-Dunsjan-Sala autonomajā apgabalā Gaņsu. Citi ir izkaisīti citur Gansu, Sjiņdzjanā un Cjinhai. Jishishan ir pārejas zona starp Loess plakankalni un Qinghai-Tibetas plakankalni, kas aizņem 910 kvadrātkilometrus un kurā dzīvo 224 700 cilvēku no desmit tautībām, tostarp baoaņ, dunsjan, sala, haņ un hui.¹²⁴

13. gadsimta vidū, sekojot Juaņ dinastijas Mongoļu armijai, pirmā Semuren grupa (krāsainās acis) pārcēlās uz rietumiem. 1227. gadā Čingishans iznīcināja Sjisja karalisti, ieņemot Hedžou un Jišidžou (tostarp mūsdienu Tongren Baoan apgabalu), un *semuren* izveidoja savu militāro cietoksni un karaspēku ap šiem apgabaliem, kur bija izvietots liels skaits mongoļu karaspēka. *Semuren* atzars, kuri bija islāma ticīgie, pievienojās Tanmači armijai un atradās garnizonā ap mūsdienu Longwu upi Tongren valstī Cjinhai. Starp šiem *semuren* bija vairāki amatnieki, kas sekoja garnizona karaspēkam, kuri secīgi uzcēla cietokšņus un izveidoja Baoaņ kurjeru stacijas Guoertaņ un Baoaņbao. Pēc tam, kad Hubilajs han 忽必烈¹²⁵ (Juaņ dinastijas dibinātājs) apvienoja visu valsti, karaspēks, kas atradās Vulongas upes krastā, sāka apgūt tuksnesi un veikt lauksaimniecības darbus, gatavojoties karam. Juaņ perioda vidū Huihui loka šāvēju apmācītāju grupa ieradās no Baoning Sichuan;

¹²² Mi Yizhi. The History of Sala. 37. lpp.

¹²³ Han Jianye. The Sala's Culture and Language. 57. lpp.

¹²⁴ Elliot, Sheila Hollihan. Muslims in China. 8. lpp.

¹²⁵ 1215.-1294.. Bija Mongoļu impērijas lielhans (kagans), Juaņu dinastijas un Juaņu impērijas dibinātājs.

viņi apmetās uz kalna uz austrumiem no Sa'erta un sauca sevi par "Baoaņ". 1574. gadā, lai uzlabotu robežu aizsardzību, bija organizētā cilvēki no četriem ciemiem, lai uzbūvētu Baoaņ barbakānus un citus aizsargājošus nocietinājumus mūsdienu Baoaņ pilsētā. Ilgā dzīves laikā pierobežas apgabalos baoāņiem bija cieši kontakti ar huisiem, tusiem, mongoļiem, salām un haniem, kuri dažādos laika posmos migrēja uz Baoaņ apgabaliem, kā arī ar vietējiem tibetiešiem. Dažādas tautības ar laulību palīdzību saplūda baoānos. Baoaņ tautība sāka veidoties 16. gadsimta vidū. Baoaņ nometne tika izveidota Baoaņ cietoksnī Cjin dinastijas laikā.¹²⁶

Imperatora Tundži 同治帝¹²⁷ (1861. –1875.) valdīšanas laikā centrālā valdība piemēroja *feņerdzidži* 分而治之 (skaldi un valdi) politiku attiecībā uz minoritātēm, saasinot attiecības starp tusiem, tibetiešiem un baoaņ, beidzot izraisot karu starp ciltīm. Baoaņ cilvēki bija spiesti virzīties uz austrumiem. Līdz ar diviem liela mēroga migrācijas periodiem imperatora Tundži valdīšanas trešajā gadā (1864.) un septītajā gadā (1868.) baoāņi pārcēlās uz Jishi pāreju un beidzot sasniedza pašreizējos apdzīvotos apgabalus, Jišišan apgabalu, veidojot sešus dabiskus Baoaņ ciematus. Daži no baoāņiem pārcēlās uz Kanjan pilsētu Dzjaņdža apgabalā Cjinhai un apvienojās ar vietējo Hui tautu.¹²⁸

Pēc Ķīnas Tautas Republikas dibināšanas saskaņā ar Baoanu vēlmēm 1952. gada martā tika nodibināts Baoaņ autonomais apgabals. Jišišan Baoan-Dunsjan-Salar autonomais apgabals tika izveidots 1980. gada jūnijā.

Baoaņ runā valodā, kas pieder pie Altaja valodu saimes mongoļu valodu grupas, kas iedalīta Jišišan un Tunžeņ dialektos. Baoaņ, kas lieto Jishishan dialektu, ir musulmaņi, kas saņem haņ un arābu izglītību; Baoaņ no Tongrenas dialekta apgabala tic Tibetas budismam, iegūstot haņ un tibetiešu izglītību. Baoaņ valoda ietver aizņēmumus no mongoļu, persiešu, arābu, tjurku un tibetiešu valodām. Baoaņ nav savas rakstu valodas; starp tiem plaši tiek lietota ķīniešu rakstu valoda.¹²⁹

Baoaņ, kas tic islāmam, nevar precēties ar cilvēkiem, kuri nav musulmaņi. Laulības forma ir mainījies no organizētās laulības (pirms Ķīnas Tautas Republikas dibināšanas) uz brīvlaulību. Tradicionālie kāzu procesi ietvēra uzaicināšanu uz tēju, saderināšanās dāvanu nosūtīšanu un kāzu ceremoniju. Baoaņ praktizē monogāmiju; tomēr arī pirms 1949. gada šīs tautības vidū bija redzama poligīnija. Tēvs ir ģimenes galva; sieva seko vīram, un lielākā daļa

¹²⁶ **Ma Shiren.** Finding History through Field Works- a Study of Baoan History and Culture. 28. lpp.

¹²⁷ Desmitais Mandžūru Cjin dinastijas imperators un astotais imperators Cjin, kas valda Ķīnā

¹²⁸ **Elliot, Sheila Hollihan.** Muslims in China. 27. lpp.

¹²⁹ **Ma Shiren.** Finding History through Field Works- a Study of Baoan History and Culture. 37.lpp.

baoņ veido ģimenes kodolu, bet dažreiz trīs vai četras paaudzes dzīvo kopā zem viena jumta. Kad vecākais dēls apprecas, viņš dzīvo šķirti no vecākiem. Jaunākais dzīvo pie vecākiem un nodrošina viņu vecumdienas. Baoņ vidū lielā mērā tiek ievērota morāle cienīt vecus cilvēkus un aizsargāt jauniešus, padzīt neliešus un palīdzēt kaimiņiem. Būdami islāma sekotāji, baoņi uzskata, ka dzīve cilvēku pasaulē ir īslaicīga, bet dzīve pēc nāves ir mūžīga. Baoņ bērēs stingri ievēroti islāma principi par "pazemes", "vienkāršu" un "ātru" apbedīšanu. Ikdienas dzīvē baoņ ir daudz tabu. Piemēram, viņiem nav atļauts kāpt pāri ražošanas instrumentiem vai baoņ naža izgatavošanai izmantotajiem instrumentiem. Aizliegts arī piesārņot augšteces. Baoņ ir sunnītu islāma atzara sekotāji, tostarp Yatou Al-Tariqah (vispārējs nosaukums sūfiju sektai pēc tam, kad tā tika ieviesta Ķīnas ziemeļrietumu daļā).¹³⁰

¹³⁰ Lipman, Jonathan Neaman. Familiar Strangers: A history of Muslims in North-west China. 97. lpp.

3. Attieksme pret musulmaņiem un viņu tiesības Ķīnas kultūras un politiskajā vidē

Tāpat kā budisma un kristietības gadījumā, islāms mūsdienā Ķīnā ir Ķīnas valdības kontrolē, un to pārstāv valdību atbalstoša organizācija Islāma asociācija.

Ķīna. Mošejas kontrolē varas iestādes, un mošeju vadītājus, imāmus, ieceļ valsts. Islāma literatūra ir reglamentēta. Tā kā islāms izplatās galvenokārt caur ģimeni, nevis ar pievēršanos, musulmaņu bērni ir īpaši kontrolēti. Lai nepieļautu islāma domas brīvu pārvietošanos no vecākajiem uz jaunākiem, Ķīnas varas iestādes stingri ievieš reliģiskās izglītības aizliegumu tiem, kas jaunāki par 18 gadiem. Personām, kas jaunākas par 18 gadiem, ieeja mošejā ir aizliegta. Musulmaņu meitenēm skolā nav atļauts valkāt hidžabu (šalli, kas atklāj tikai seju). Musulmaņu skolēniem skolas vadība neļauj gavēt Ramadāna mēnesī, kad musulmaņiem ir jāgavē dienas laikā visu mēnesi.

Valdības kontrole pār reliģisko noteikumu ievērošanu ne visur ir vienāda, un tā ir īpaši smaga Sjiņdzjan provincē. Ievērojama musulmaņu koncentrācija un separātistu darbību klātbūtne liek Ķīnas valdībai veikt visefektīvākos kontroles pasākumus Sjiņdzjan. Varbūt pat vairāk nekā Tibetā Ķīnas valsts šeit rosina masveida haņķīniešu imigrāciju saskaņā ar Rietumu Lielo attīstības programmu.

Ekonomiskās attīstības atšķirības starp augsti attīstītajiem, blīvi apdzīvotajiem Ķīnas austrumu reģioniem un mazattīstītajiem, mazapdzīvotajiem rietumu reģioniem ir pārsteidzošas: sešas provinces, pieci autonomie reģioni un viena pašvaldība veido vairāk nekā 70% no Ķīnas teritorijas, bet tikai 30 % iedzīvotāju un mazāk nekā 20 % no ekonomiskās produkcijas. Ķīnas varas iestādes nevar neuzskatīt Siņdzjanas un Tibetas atpalcību kā nemieru cēloni un nesaprot, ka vienīgais problēmas risinājums ir šo reģionu paātrinātā ekonomiskā attīstība. Tāpēc 2000. gadā tika uzsākta Lielā Rietumu attīstības programma, kas paredzēja valsts investīciju pieaugumu infrastruktūrā, vides projektos, izglītībā un ekonomiskajos ieguvumos. Tā kā programma prasīja plaša mēroga kvalificēta personāla iesaisti, kura trūka rietumu reģionos, Ķīnas valsts sāka piesaistīt zinātniski tehnisko personālu no austrumu provincēm uz Sjiņdzjanu, piedāvājot augstas algas, mājokļus un citus labumus.

Rezultātā programma kopā ar ievērojamiem ekonomiskiem ieguvumiem ir ievedusi daudzus migrantus no Ķīnas austrumu reģioniem, īpaši pēdējo 20 gadu laikā. Ja 1949. gadā 90%

iedzīvotāju bija etniskie uiguri un tikai 5% ķīnieši, tad mūsdienās etniskais Haņss veido 40% iedzīvotāju.

Lai gan Ķīnas valdības ekonomiskā programma ir izraisījusi strauju Sjiņdzjanas iedzīvotāju dzīves līmeņa celšanos, pēc musulmaņu domām, vislielāko labumu guva haņu imigranti, kas izraisīja spriedzes palielināšanos starp etniskajām grupām.

Jaunas pretrunas saistās, piemēram, ar kopējo biroja darba un lietišķās komunikācijas valodu, kurai, pēc vietējo iedzīvotāju domām, jābūt uiguru valodai, un, pēc haņu domām, putunhua, Ķīnas oficiālajai valsts valodai.

Daļēji dabiski, daļēji apzināti priekšroka izglītībā un darba tirgū izrādās mandarīnu valodai kā profesionālās elites valodai, un vietējie musulmaņu uiguri jūtas atstumti. Situāciju pasliktina tas, ka uiguru un haņ jauktās laulības notiek reti, un etniskā asimilācija nenotiek. Ķīnas valdība kontrolē medijus. Ķīnas un jo īpaši ārvalstu žurnālistu ziņojumi, kuriem ir jāsaņem atļauja ieceļot Siņdzjan, tiek rūpīgi filtrēti, un tiem bieži ir nepieciešams valdības apstiprinājums.

Ķīnas varas iestādēm par svarīgāko Siņdzjan pārvaldības uzdevumu neizbēgami kļūst cīņa pret separātiskām islāma kustībām, piemēram, Austrumturkestānas islāma kustību, kas kopš 1955. gada atbalsta Sjiņdzjan neatkarību. Reģiona jaunās ekonomiskās attīstības kontekstā reālas neatkarības izredzes ir arvien mazāk ticamas, un separātistu musulmaņu grupas ĶTR valdība uzskata par galvenajiem draudiem. Pēdējās divas desmitgades ir iezīmējušās ar īpašu šo grupu aktivitāti, ko, visticamāk, izraisījusi Ķīnas valdības jaunā migrācijas politika, kā arī vairāku tjurku valstu, bijušo padomju republiku, rašanās Centrālāzijā (piemēram, Azerbaidžāna, Kazahstāna, Kirgizstāna, Turkmenistāna un Uzbekistāna).

Kamēr separātistu grupas galvenokārt darbojas ar protestu un petīciju palīdzību, notiek plaši interneta forumi, aicinājumi simpatizējošām organizācijām, sprādzieni un politiskas slepkavības. Ķīnas valdība skarbi reaģē uz jebkādam pret to vērstām darbībām. Sjiņdzjan tiek izvietoti lieli drošības spēki un nāvēssods tiek izpildīts bieži un ātri. Sjiņdzjan provincē vidēji tiek izpildīti 1,8 nāvēssodi nedēļā, kas ir viens no augstākajiem rādītājiem pasaulē, ziņo Amnesty International.

Ar stingru roku pārvaldot Siņdzjanas musulmaņus, Ķīnas valdība daudz dara musulmaņu teritoriju attīstībai, iegulda naudu, veido un attīsta vietējo infrastruktūru. Lai gan etnisko ķīniešu pieplūdums reģionā, universitāšu iestājeksāmenu kārtošana mandarīnu valodā un uzņēmumu sinicizācija nelabvēlīgi ietekmē musulmaņu minoritātes un viņu valodas, Ķīnas

valdība ir sniegusi zināmu atbalstu vietējām valodu tradīcijām un tradicionālajai kultūrai. Tiek ievērotas stingras musulmaņu tradīcijas attiecībā uz pārtiku un dzērieniem, un sabiedriskās ēdnīcas atbilst musulmaņu diētas prasībām. Pēc Ķīnas valdības domām, musulmaņiem pat tiek piešķirti daži atvieglojumi saskaņā ar viena bērna politiku, lai gan vietējās musulmaņu organizācijas apgalvo pretējo.

3.1. Reliģijas un Islāma likumdošanas un institucionālie noteikumi ĶTR

ĶTR musulmaņus apvieno Ķīnas Islāma asociācija, kurai ir filiāles dažādās provincēs un pilsētās. Tā tika dibināta 1953. gadā, kļūstot par pirmo asociāciju, kas vienlaikus apvienoja visus musulmaņus Ķīnā. To pārvalda Reliģisko lietu valsts pārvalde, un tās galvenā mītne atrodas Pekinā. Biedrības ietvaros tika izveidots Teoloģijas institūts.¹³¹

Organizācijas uzdevumos ietilpst stiprināt valsts etnisko vienotību, cīnīties pret separātisma tendencēm un attīstīt draudzīgas attiecības ar musulmaņiem un islāma institūcijām citās valstīs. Piemēram, tai ir pastāvīgi pārstāvji Islāma valstu līgā. Visas Ķīnas islāma konference notiek reizi četros gados. Tās uzdevumos ietilpst musulmaņu kopienas dzīves organizēšana, garīgās audzināšanas un izglītības sistēma, svētceļojumi, islāma literatūras pieminekļu izdošana. Kopš 1957. gada biedrība izdod žurnālu "Ķīnas musulmaņi", XXI gs. ar asociācijas atbalstu tika atklāts Ķīnas islāma asociācijas oficiālais interneta resurss. Arī islāma izglītības sistēma Ķīnā ir ļoti sazarota. Pēc oficiālajiem datiem, pirmais islāma institūts Ķīnā bija 1958. gadā dibinātais Ķīnas Islāma institūts Pekinā. Pēc sarežģītā "kultūras revolūcijas" perioda sāka atvērties arī citas islāma izglītības iestādes. Lielākās no tām ir Islāma institūts Šeņjan, Islāma institūts Sjīndzjan, Hebei provinces Islāma institūts, Džendžou Islāma institūts un Pekinas Islāma institūts.¹³²

1982. gada 31. martā partijas politika reliģiskajos jautājumos tika precizēta dokumentā "Ķīnas Tautas Republikas pamatuzskati un fundamentālā politika reliģijas jautājumos sociālisma periodā". Tā teksts ir ļoti apjomīgs un sastāv no 12 daļām. Pie to satura ir vērts pakavēties

¹³¹ **Berlie Jean A.** Islam in China : Hui and Uyghurs : between modernization and Sinicization. 21. lpp.

¹³² **Mi Shoujiang, You Jia, Min Chang.** Islam in China. 158. lpp.

sīkāk, jo tas sniedz ļoti pilnīgu priekšstatu par valsts uzskatiem par reliģijas vietu un lomu pārejas periodā no 1970. līdz 1980. gadam.¹³³

Pirmā sadaļa pamato reliģijas pastāvēšanas iespējamību sociālistiskā sabiedrībā. Otrajā sadaļā ir runāts par ĶTR kā valsti ar daudzām reliģijām, par to ilgo vēsturi Ķīnā un ticīgo skaitu dokumenta pieņemšanas laikā. Trešā sadaļa aptver partijas reliģijas politikas vēsturi kopš 1949. gada. Ceturtajā daļā teikts, ka "Partijas galvenā politika ir cienīt un aizsargāt reliģijas brīvību. Piektā sadaļa runā par garīdznieku vervēšanu, izglītošanu un apvienošanu kā būtisku partijas darba sastāvdaļu. Sestais punkts ir veltīts tempļu darbības atsākšanai. Septītajā sadaļā uzmanība tika pievērsta reliģijas un patriotisma attiecībām. Saskaņā ar šo principu tika izdalītas astoņas ĶTR pārstāvētās patriotiskās reliģiskās organizācijas: Ķīnas budistu asociācija, Ķīnas taoistu asociācija, Ķīnas islāma asociācija, Ķīnas patriotiskā katoļu biedrība, Ķīnas katoļu reliģisko lietu komiteja, Bīskapu asambleja, katoļu baznīcas Ķīnā, Nacionālās komitejas trīs patriotiskās protestantu baznīcas kustības Ķīnā un Ķīnas protestantu asociācijas. Astotais punkts ir saistīts ar "patriotiski noskaņoto garīdznieku jaunās paaudzes" izglītošanu. Devītajā rindkopā pilsoņiem tika atgādināts, ka partijas biedrs nedrīkst atzīt reliģiju, jo tas neatbilst marksisma garam. Desmitā daļa pasludināja, ka līdztekus normālas reliģiskās darbības garantijām ir aizliegtas "revolucionāra rakstura darbības, kas pārsniedz tās darbības jomu, un citas darbības, kas kaitē valsts un pilsoņu interesēm".

Vienpadsmitā daļa regulēja Ķīnas reliģisko organizāciju attiecības ar ārvalstu organizācijām, pieļāva vizīšu apmaiņu, bet galvenais bija pašpārvaldes princips un tikai Ķīnas reliģisko organizāciju darbība ĶTR teritorijā. Un visbeidzot pēdējā sadaļā tika secināts, ka "partijas vadošās lomas palielināšana ir galvenais reliģisko problēmu risināšanas veids".

Mazāk nekā gadu pēc iepriekš apspriestā dokumenta publicēšanas tika izdota vēl šodien spēkā esošā 1982. gada 4. decembra jaunā Ķīnas Tautas Republikas konstitūcija, kurā beidzot tika nostiprināta reliģijas brīvība.

¹³³ **Zhongguo gongchandang 中国共产党**. Guanyu woguo shehui zhuyi shiqi zongjiao wenti de jiben guandian he jiben zhengce 关于我国社会主义时期宗教问题的基本观点和基本政策 <http://www.mzb.com.cn/html/folder/290171.htm> [skatīts 27.01.2022]

第三十四条， 中华人民共和国年满十八周岁的公民，不分民族、种族、性别、职业、家庭出身、宗教信仰、教育程度、财产状况、居住期限，都有选举权和被选举权；但是依照法律被剥夺政治权利的人除外。¹³⁴

"34. pants" Ķīnas Tautas Republikas pilsoņiem, kuri sasnieguši astoņpadsmit gadu vecumu, ir tiesības balsot un tikt ievēlētiem neatkarīgi no etniskās piederības, rases, dzimuma, nodarbošanās, ģimenes stāvokļa, reliģiskās pārliecības, izglītības līmeņa, mantiskā stāvokļa vecuma vai dzīvesvietas, izņemot tos, kuriem likumīgi ir atņemtas politiskās tiesības.

第三十六条， 中华人民共和国公民有宗教信仰自由。

任何国家机关、社会团体和个人不得强制公民信仰宗教或者不信仰宗教，不得歧视信仰宗教的公民和不信仰宗教的公民。

国家保护正常的宗教活动。任何人不得利用宗教进行破坏社会秩序、损害公民身体健康、妨碍国家教育制度的活动。

宗教团体和宗教事务不受外国势力的支配。¹³⁵

"36. pants "Ķīnas Tautas Republikas pilsoņiem ir reliģijas brīvība."

"Neviena valsts aģentūra, sociāla grupa vai indivīds nedrīkst piespiest pilsoņus ticēt vai neticēt, kā arī nedrīkst diskriminēt pilsoņus, kuri atzīst reliģiju, un pilsoņiem, kas nepieņem reliģiju."

"Valsts aizsargā normālu reliģisko darbību. Nevienam nedrīkst izmantot reliģiju, lai veiktu darbības, kas pārkāpj sabiedrisko kārtību, kaitē iedzīvotāju veselībai vai kavē valsts izglītības sistēmu.

"Reliģiskās grupas un reliģiskās lietas nav pakļautas svešām varām."

¹³⁴ 中华人民共和国/ **Zhonghua renmin gongheguo** - Znonghua renmin gongheguo xianfa 中华人民共和国宪法, 1954. http://www.gov.cn/guoqing/2018-03/22/content_5276318.htm [skatīts 25.12.2021]

¹³⁵ **ibid**

Papildus iepriekš aprakstītajiem dokumentiem ir liels citu ar musulmaņiem saistītu likumu un noteikumu komplekss. Tostarp jāatzīmē 1994. gada 31. janvāra "Dekrēts par ārvalstu pilsoņu reliģisko darbību regulējumu ĶTR teritorijā" un 2006. gada 25. decembra "Reliģiskās izglītības iestāžu izveides metodes". 2004. gada 7. jūlija likums "Reliģisko lietu noteikumi", kas stājās spēkā 2005. gada 1. martā un līdz ar atbilstošo konstitūcijas pantu arī ir pelnījis īpašu uzmanību, ir kļuvis par galveno attiecīgo sfēru regulējošo likumu dzīvei Ķīnas sabiedrībā.¹³⁶ Tajā izteiktie viedokļi liecina par būtisku progresu attiecībā pret iepriekš aprakstīto 1982. gada dokumentu. Noteikumiem raksturīga iezīme ir vērtējošu pazīmju neesamība attiecībā uz reliģiju. Nav ne vārda par attiecībām starp reliģijas attīstību un sociālismu, kā arī par ticīgo bezpartejisko statusu. Tajā pašā laikā partijas kontrole pār reliģiskajām struktūrām dokumenta izklāstā ir skaidra. Tas sastāv no 48 pantiem, kas ietverti septiņās nodaļās: 1) pamatnoteikumi, 2) reliģiskās biedrības, 3) reliģiskās kulta vietas, 4) reliģiskās personas, 5) reliģisko iestāžu īpašums, 6) likumdošanas atbildība, 7) papildinājumi. Ķīnas musulmaņu dzīves un rituālu regulēšanas jomā var atzīmēt, ka 2010. gadā tika publicēts dokuments "Ķīnas musulmaņu reģistrēšanas metodes rindā, lai ceļotu uz ārzemēm veikt Hajj". Vēl viens fakts, kas ir pamanāms, pētot Ķīnas likumdošanu reliģijas jomā, ir tas, ka Ķīnas musulmaņi nav sadalīti grupās, kā tas, piemēram, tiek darīts attiecībā uz katoļiem un protestantiem. Galvenais iemesls tam ir sunnītu ievērojamais skaitliskais pārsvars.

1. ¹³⁶ Guojia zongjiao shiwu ju 国家宗教事务局. Zongjiao shiwu tiaoli 宗教事务条例
http://www.gov.cn/zwggk/2005-05/23/content_260.ht [skatīts 30.01.2022]

Secinājumi

Rakstot bakalaura darbu, tika noskaidrots, kāds islāma statuss Ķīnā bija no Islama ienākšanas Ķīnā līdz mūsdienām un izpētītās desmit etniskas grupas, kurām lielākā daļa ir musulmaņi.

Katrai Ķīnas tautībai ilgas vēstures gaitā ir izveidojies savs dzīvesveids, kas atspoguļojas ēdienu, apģērba, paražu un rituālu īpatnībās. Pamatojoties uz pamanīto etnisko un ģeogrāfisko nevienotību, ar to saistītās kultūras identitātes trūkumu un turklāt islāma neviendabīgumu, kas raksturīgs konkrētām grupām, Ķīnas musulmaņi acīmredzami neveido vienu stabilu sociālo grupu.

Tāpat kā budismā un kristietībā, islāmu mūsdienu Ķīnā kontrolē Ķīnas valdība, un to pārstāv valdību atbalstoša organizācija Ķīnas Islāma asociācija. Mošejas kontrolē Ķīnas valdība, un mošeju vadītājus, imāmus, ieceļ valsts. Islāma literatūra ir reglamentēta. Personām, kas jaunākas par 18 gadiem, ieeja mošejā ir aizliegta. Valdības kontrole pār reliģisko noteikumu ievērošanu ne visur ir vienāda, un tā ir īpaši jūtama Sjiņdzjan provincē. Ievērojama musulmaņu koncentrācija un separātistu darbību klātbūtne liek Ķīnas valdībai veikt visefektīvākos kontroles pasākumus Sjiņdzjan provincē.

Nobeigumā jāatzīmē, ka, lai gan islāmam Ķīnā ir ļoti sena pastāvēšanas vēsture, tā izolācija atsevišķās reliģiskās un etniskās grupās ar to tradicionālo identitāti un neatkarības tieksmi līdz pat sava valstiskuma izveidošanai noveda musulmaņus uz sarežģītām attiecībām ar Ķīnas varu un stingru Ķīnas valstu kontroli pār musulmaņu reliģiju un izglītību.

Literatūras saraksts

Avoti un dokumenti

1. **Guojia zongjiao shiwu ju** 国家宗教事务局, / **Waijiao bu** 外交部, **Gongan** 公安部 bu, **Wenhua he luyou bu** 文化和旅游部, **Guojia weisheng jiankang weiyuanhui** 国家卫生健康委员会, **Haiguan zong shu** 海关总署, **Guojia shichang jiandu guanli zongju** 国家市场监督管理总局. **Yisilan jiao chaojin shiwu guanli banfa** 伊斯兰教朝觐事务管理办法, 2020.
http://gkml.samr.gov.cn/nsjg/bgt/202106/t20210628_331630.html [skatīts 26.10.2021]
2. **Zhonghua renmin gongheguo** 中华人民共和国. **Zhonghua renmin gongheguo xianfa** 中华人民共和国宪法, 1954.
http://www.gov.cn/guoqing/2018-03/22/content_5276318.htm [skatīts 25.12.2021]
3. **Zhongguo gongchandang** 中国共产党. **Guanyu woguo shehui zhuyi shiqi zongjiao wenti de jiben guandian he jiben zhengce** Zhongguo gongchandang 关于我国社会主义时期宗教问题的基本观点和基本政策. 1980. <http://www.mzb.com.cn/html/folder/290171.htm> [skatīts 27.01.2022]
4. **Zhonghua renmin gongheguo guojia tongji ju** 中华人民共和国国家统计局..**Di si ci quanguo renkou pucha gongbao (di 3 hao)**第四次全国人口普查公报（第3号）2001.
http://www.stats.gov.cn/tjsj/tjgb/rkpcgb/qgrkpcgb/200204/t20020404_30322.html [skatīts 27.12.2021]
5. **Guojia zongjiao shiwu ju** 国家宗教事务局. **Zongjiao shiwu tiaoli** 宗教事务条例 2005.
http://www.gov.cn/zwgk/2005-05/23/content_260.ht [skatīts 30.01.2022]
6. **United Nations Security Council**. **Eastern Turkistan Islamic Movement**. 2009.
https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/easter-n-turkistan-islamic-movement [skatīts 10.02.2022]

Zinātniskā literatūra

1. **Armijo, Jacqueline** Asian Islam in the 21st Century, Oxford, Oxford University Press, 2007.

2. **Bianchi, Robert R.** China and the Islamic World “How the New Silk Road Is Transforming Global Politics” New York, Oxford University Press, 2019.
3. **Berlie Jean A.** Islam in China : Hui and Uyghurs : between modernization and Sinicization. Bangkok , White Lotus 2004.
4. **Benson, Linda and Svanberg, Ingvar.** China’s Last Nomads: the History and Culture of China’s Kazaks. London, M.E. Sharpe, 1998
5. **Dillon, Michael.** China’s Muslim Far Northwest. London, Routledge Curzon, 2004.
6. **Esposito, John L., Voll. John O. and Bakar Osman.** “Asian Islam in the 21st Century”. Oxford, Oxford University Press 2007.
7. **Elliot, Sheila Hollihan.** Muslims in China. Philadelphia: Mason Crest Publishers, 2006
8. **Gladney Dru C.** “Muslim Chinese: Ethnic Nationalism in the People’s Republic”. Harvard, Harvard University Press, 1996.
9. **Gladney Dru C.** Religion in China, Cambridge, The China Quarterly, 2003.
10. **Han Jianye.** The Sala’s Culture and Language, Xining, Qinghai People’s Press, 2003
11. **Hudson Alfred E.** Kazak Social Structure. London, Oxford University Press, 1938
12. **Hodong, Kim.** Holy War in China: The Muslim Rebellion and State in Chinese Central Asia, 1864-1877. Stanford, Stanford University Press, 2004.
13. **Ishakov, Iridan.** Coming from the Volga River: the Tatar People. Kunming, Yunnan People’s Publishing House, 2003
14. **Jia Congjiang.** The Uzbek People. Urumci Xinjiang Fine Arts Publishing House, 1996
15. **Khalid, Adeb.** Islam after Communism: Religion and Politics in Central Asia. Berkeley, University of California Press, 2007.
16. **Khalid, Adeb.** The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia. Berkeley, University of California Press, 1999.
17. **Krader, Lawrence.** Social Organization of the Mongol-Turkic Pastoral Nomads. Bloomington, Indiana University Press, 1963
18. **Krader, Lawrence.** Peoples of Central Asia. Bloomington, Indiana University Press, 1966
19. **Lipman, Jonathan** Familiar Strangers: A History of Muslims in Northwest China. Washington, University of Washington Press, 1997.
20. **Lipman, Jonathan** Islamic Thought in China, Sino-Muslim Intellectual Evolution from the 17th to the 21st Century. Edinburgh, Edinburgh University Press, 2016.
21. **Luo Jiansheng.** The Uzbek People. Beijing, Ethnic Publishing House, 1996
22. **Ma Shiren.** Finding History through Field Works- a Study of Baoan History and Culture. Beijing, Chinese Social Sciences Publishing House, 2008

23. **Millward, James A.** Intergovernmental Crossroads: A History of Xinjiang. Columbia, University Press, 2007.
24. **Mi Shoujiang, You Jia, Min Chang** Islam in China. Beijing, Chinese Intercontinental Press, 2004.
25. **Petersen, Kristian** Interpreting Islam in China: Pilgrimage, Scripture, and Language in the Haq Kitab. Oxford, Oxford University Press, 2017.
26. **Starr, S. Frederick.** Xinjiang: China's muslim Borderland. London, M. E Sharpe, 2004
27. **Tuo Jinrong.** A study on the Dongxiang Economy and Social Development. Gansu, Gansu People's Publishing House, 2000
28. **Xiao Zhixing.** The Tajik. Beijing, Ethnic Publishing House, 2008
29. **Xiren, Kurban, Madalihan and Duan Shiyu.** The Chinese Tajik. Urumci, Xinjiang University Publishing House, 1994
30. **Zang Xiaowei** Ethnicity and Urban Life in China: A Comparative Study of Hui Muslims and Han Chinese. London, Routledge, 2011.
31. **Zhao Xiaogang.** Uzbek Socio-economic and Cultural Research. Ethnic Publishing House, 2004
32. **Zhumaturdu, Adil, Manbetturdu and Gulbar Kojosh.** Folk Religion and Society of the Kyrgyz People. Beijing, Ethnic Publishing House, 2005

Papildliteratūra

1. **Broomhall, Marshall,** Islam in China: a Neglected Problem. London, Morgan & Scott, 1910.
2. **Mullaney, Thomas,** Coming to Terms with the Nation: Ethnic Classification in Modern China. Berkeley, University of California Press, 2010.

Uzziņu literatūra

1. **Abramzon, S.M.,** The Brief History of Kirghiz. Beijing, Ethnic Publishing House, 2008
2. **Charneysiff, Malik.** Education History of the Chinese Tatars. Ethnic Publishing House, 2005
3. **He Jihong and Zhang Guanghan,** Encyclopedia of the Chinese Kirghiz. Urumci, Xinjiang People's Publishing House, 1998

4. **Hu Zhenhua**, The study on the Kirghiz Language and Culture. Beijing, Minzu University Publishing House, 2006
5. **John L. and Emad El-Din Shahin**, The Oxford handbook of Islam and Politics. Oxford, University Press, 2013.
6. **Ma Zhiyong**. The History of the Dongxiang in Gansu Province. Gansu, Gansu Culture Publishing House, 2009
7. **Ma Wei, Ma Jianzhong and Stuart, Kevin**. ‘The Xunhua Salar Wedding’. Nagoya, Asia Folklore Studies, Vol. 58, No.1, 1999
8. **Mi Yizhi**. The History of Sala, Sichuan, Sichuan Minzu Press, 2004
9. **Pildegovičs, Pēteris**, Lielā ķīniešu-latviešu vārdnīca. Beijing, The Commercial Press, 2010.
10. **Roberts J.A.G.**, A history of China. Hampshire, Palgrave Macmillan, 2011.
11. **Qin Huibin 秦惠彬**. Yisilan jiao zai zhongguo lishi shang di diwei 伊斯兰教在中国历史上的地位 2009. http://iwr.cssn.cn/ysl/jys/lw/200912/t20091230_3112814.shtml [skatīts 20.01.2022]
12. **West, Barbara**, Encyclopedia of the Peoples of Oceania and Asia, Vol. 2. New York, Facts On File Inc, 2009.
13. **Yang, Fenggang** Atlas of Religion in China: Social and Geographical Contexts. Leiden, Brill, 2018
14. **Zhang Haiyang and Paul Richardson**, Encyclopedia of the Peoples of China. Nanjing, Yilin Press, 2014

Kopsavilkums

Izpētīt pašreizējo islāma stāvokli Ķīnā, noteikt un prognozēt paredzamo islāma attīstību Ķīnā, sagaidāmos izaicinājumus un vēsturiskās norises.

Darba metode ir salīdzinoši analītiska. Tā paredz dažādu Ķīnas etnosu un reliģiskās piederības salīdzinājumu un šo grupu pārstāvju sociāli politisko tiesību diferenciaciju valstī.

Bakalaura darbs sastāv no trim daļām. Darba pirmā daļa veltīta islāma vesturei un tā attiecībām ar citām Ķīnas reliģijām un politisko varu. Otrā daļa veltīta etnosiem, kuri praktizē islāmu– tiek aprakstīts mūsdienu stāvoklis. Trešā daļa veltīta musulmaņu tiesībām.

Darba apjoms ir 49. lpp.

Summary in English

To study the current state of Islam in China, to identify and forecast the expected development of Islam in China, the expected challenges and historical developments.

The working method is relatively analytical. It provides a comparison of different ethnic and religious backgrounds in China and the differentiation of the socio-political rights of these groups in the country.

The bachelor's thesis consists of three parts. The first part is devoted to the history of Islam and its relationship with other Chinese religions and political authorities. The second part is devoted to ethnoses who practice Islam - it is described in modern conditions. The third part is devoted to the rights of Muslims

The volume of the work is 49. pages.

Bakalaura darbs "**Islāms mūsdienu Ķīnā: etniski politisks raksturojums**"

izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātes Āzijas studiju nodaļā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Artūrs Kalbanovs _____ 10.05.2022.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Prof. Leons Taivāns _____ 10.05.2022.

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Āzijas studiju nodaļā 2022. gada 10. maijā.

Komisijas sekretāre: lekt. Ildze Šķestere _____

Darbs aizstāvēts Āzijas studiju bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____.____.2022. prot. Nr. _____, vērtējums ____ (_____)

Komisijas sekretāre: lekt. Ildze Šķestere

Āzijas studiju BSP studiju metodiķe _____ Natālija Ambrosova